

ХОЛМСЬКИЙ ВІСНИК

№ 1 (5) ХОЛМ

Липень 2002 р.

СПЕЦВИПУСК - 55-РІЧЧЯ АКЦІЇ «ВІСЛА»

Пісня про виселення 1947 року

В нашій Любеліщині
Сумні дні настали,
Коли наші люди
На захід їхали.

На захід їхали,
Але не з радости:
Прийшов такий розказ
Від пана старости.

А в суботу рано,
Ще соньце не встало,
До нашого села
Військо приїхало.

Люди походились,
Стали сумувати,
А тут капраль крикнув:
«Пора од'їжджати!»

До першуй станції
Везли нас возами,
А там далі, кажуть,
Будуть поїздами.

А як ми їхали,
Горя ми не знали,

Бо нам по дорозі
Репету давали.

А як ми їхали,
Поляки казали,
Що ми на заході
Ліпше будем мали.

А як приїхали:
Боже, Ти мій, Боже,
Поля не орани,
Жито не сіяне.

Поля не орани,
Жито не сіяне,
Тільки тії мури
Ще й порозваляни.

Села наші, села,
Ви сами zostали,
Бо нашими людьми
Захід засіяли.

Села наші, села,
Ми вас не забудем,
Ми вас не забудем,
Ми до вас прибудем.

Акція «Вісла»

1947 р. є однією з основних дат в історії Холмщини. Щоб зрозуміти значення акції «Вісла» потрібно подивитись на цю подію в контексті всього історичного процесу. Чим же була акція «Вісла» в історії цієї землі? Чи лише черговим трагічним епізодом, після якого «життя йшло далі»? Адже в історії Холмщини, в історії українства на цій землі можна вказати більш трагічні за масштабом роки, події. Хоча б такі як: перехід десятків тисяч людей на латинський обряд після 1905 р., масове біженство 1915 р., руйнування церков і змушування тисяч людей покидати православ'я в 1938-1939 рр., масові вбивства українців у половині 40-х років, чи врешті депортація до Радянського Союзу 1944-1946 рр. На їх фоні акція «Вісла» – насильна депортація кількох десятків тисяч, навіть проведена брутально і з жертвами, – може здаватись «меншою» трагедією...

Проте акцію «Вісла» від інших згаданих трагічних для українського буття на Холмщині подій відрізняє місце, яке займає вона в історичному процесі та її наслідки. Адже акція «Вісла» була завершальним етапом процесу вигнання українства з цієї землі. В її результаті український етнос остаточно перестав відігравати в житті Холмщини помітну роль. В ході акції «Вісла» фактично очищено Холмщину від тих, хто зберігав своє українство, залишилися одиниці. Українці стали тут маргінальною, статистично майже непомітною національною меншиною, котра на прадідівській землі є діаспорою.

Довершенням цього стали асиміляційні процеси серед тих, які вціліли перед виселенням і тих, які повернулися. Прекрасні умови для них створила саме акція «Вісла». Сприяло їм розпорошення українського населення (адже вже ніде українці не жили компактно) – українці «розчинялися» в польському «морі». Сприяла заляканість українського населення і неприхильне ставлення оточення – простіше було «стати поляком» або «на поляків» виховати дітей «для їх добра» («бо знову виселять»). Сприяла врешті політика держави, яка – хоч стала і демократичною – не зробила нічого, щоб відвернути наслідки акції «Вісла».

В результаті українська присутність на Холмщині є вже символічною. Все рідше від мешканців цього краю почути можна українську мову, все менше дітей, народжених на цій землі нею говорить, все менше людей у православних храмах. Звичайно, важко передбачувати як було б, якби не проведено акції «Вісла», адже і тоді українці були б тут лише кількох десятих тисяч меншиною. Проте безсумнівно є те, що саме акція «Вісла» довела до остаточного очищення Холмщини від українців, до зведення українства на цій землі до ролі нечисленною маргінальної спільноти.

Літописець

ВСЕМИТРОПОЛИТАЛЬНІ ВІДЗНАЧЕННЯ 55-РІЧЧЯ АКЦІЇ «ВІСЛА» У ХОЛМІ

Вигнаним, замученим, переслідуваним...

У суботу, 15 червня ц. р., в граді князя Данила – старовинному Холмі відбулися Всемитрополитальні відзначення 55-річчя акції «Вісла» – центральні урочистості проведені з цієї нагоди Православною Церквою в Польщі. Заходи набрали високого рангу участю предстоятеля Церкви Блаженнішого митрополита Сави. Прибули архисереї, духовенство і миряни з різних спархій.

Проминуло 55 років від акції «Вісла». Акції, що у весняні й літні дні 1947 р. по-варварськи виривала залишки українського населення з західних окраїн рідних земель, події, що спрямована була проти людей, які хотіли, як досі їхні батьки і діди, жити в рідних оселях, орати ґрунти засвоєні і зрошені потом і кров'ю поколінь предків, молитись Богові в старовинних церквах і тут виховувати своїх нащадків. Врятувавшись від депортації до Радянського Союзу, проведеної в 1944-1946 рр., жили вони на батьківській землі ще кілька-кільканадцять місяців. Однак настав час, коли і їх примусили залишити рідні хати і села та їхати на захід, на чужину.

продовження на стр. 2

На конференції у 55-річчя акції «Вісла» виступає Блаженніший митрополит Сава. За президіальним столом сидять (зліва): єпископ Яків, архієпископ Авель, д-р Григорій Купріянович.

3 проповіді Митрополита Сави

«Побудую Я Церкву Свою і сили адові не переможуть її».

Церква це ми віруючі – Церква воююча, земна, і наші предки-покійники – Церква торжествуюча. І сьогодні зібрались ми в цьому святому храмі стародавнього міста Холма – як одна Церква – щоб молитовно з'єднатися з Церквою святуючою, перенестись у трудні часи міжвоєнного періоду, війни, а особливо 1947 р., коли-то наших батьків, матерів, братів, живучих на цій землі, доля історії, руками злих людей, розганяла, руйнувала, нищила і вбивала. Пригадуємо трагедію 1947 року – акцію «Вісла». З цього моменту пройшло вже 55 років. (...)

Перед очима бачимо сьогодні ці весняні й літні дні, коли від Криниці і Горлиць по Білу і Яблочин, Замостя, Грубешів наші батьки під пресією залишали свої батьківські діми і села. Залишали місця, так близькі їхньому серцю – пагорби, по яких бігали у дитинстві, стежки, якими ходили щоденно, землю, яку від століть обробляли наші предки, у якій так багато їхньої крові і поту. Покидали рідну церкву, в якій були охрещені, у якій вінчалися, у якій від покоління вели розмову з Богом

Народ наш приречено на вигнання лише за це, що говорив своєю мовою, за це, що був православним. Прожив трагедію тому, що незважаючи на все, хотів залишитись собою, вірний заповітам своїх предків, своїй традиції. Приречено його на знищення, асиміляцію на чужій для нього землі. Наш народ Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини – як Ізраїльтяни – мандрував 55 років. (...)

Трагічні хвилини 1947 р. були для нашого народу важким хрестом. Наслідки акції «Вісла» відчуємо по сьогоднішній день, впливають вони на життя віруючих і стан нашої Церкви. Обов'язком нашим є пам'ятати про історію свого народу і своєї Церкви. Тільки так – пам'ятаючи про минуле і осмислюючи його по-християнськи – спроможні будемо розуміти і будувати майбутнє. (...)

Дякуючи Всевисьшому за те, що дозволив нам у ті трудні часи вистояти у святій православній вірі, зберегти свою традицію, культуру, мову, просимо Його про силу для дальшого будівництва нашого життя. Не забуваймо про тисячолітню православну традицію нашого народу. Не забуваймо про нашу культуру, мову, якою говорили наші предки на цій багатотрагедійній землі від Лемківщини по Підляшшя. Пам'ятаймо, що ми сини нашої Матері – Святої Православної Церкви, яка веде всіх нас до спасіння. Нехай Господь благословить свою Православну Церкву, щоб вона більше не переживала подібних трагедій.

«Утверди Господи, святу Православну віру від нині і до віка». Амінь.

продовження зі стр. 1

Після десятиліть мовчання прийшов час, коли можна згадати ці трагічні події і пом'янути їх жертви. Червневі відзначення були саме таким нагадуванням і поминанням їх Православною Церквою. Адже серед жертв акції «Вісла» були також православні українці. Більшість з них це холмщакі, відтак не див-

та творений саме Центр досліджень історії Православ'я та української культури на Холмщині та Підляшші «Холмський архів».

Холмські відзначення почалися **Архирейською Божественною Літургією** у кафедральному храмі св. Івана Богослова, яку очолив Першоєрарх Автокефальної Православної

Архирейська Божественна Літургія в холмському кафедральному храмі. Стоять (з лівої): єпископ Яків, митрополит Сава, архієпископ Амель.

но, що місцем загальноцерковних відзначень обрано саме Холм. Організатором холмських відзначень були Люблинсько-Холмська православна єпархія

За Божественною Літургією проповідь голосить Блаженніший митрополит Варшавський і всієї Польщі Сава.

Церкви в Польщі **Його Блаженство Блаженніший Сава**, Митрополит Варшавський і всієї Польщі. Співслужили йому **Високопреосвященіший Амель**, архієпископ Люблинський і Холмський – господар святкувань та **Преосвященіший Яків**, єпископ Білостоцький і Гданський. На жаль не зміг взяти участі в урочистостях Високопреосвященіший Адам, архієпископ Перемиський і Новосанчівський, його офіційним представником був **о. прот. Василь Галчик** з Криниці. Чисельно зібраний священний сан представляв чотири єпархії – Люблинсько-Холмську, Перемисько-Новосанчівську, Білостоцько-Гданську та митрополитальну – Варшавсько-Більську. Присутні були намісники обох православних монастирів з територій охоплених акцією «Вісла» – Ставропігійного Яблочинського монастиря **архимандрит Георгій** та Уйковицького монастиря **архимандрит Никодим**. Побіч вірних, жертв виселення і їхніх нащадків, на службі присутніми були також представники польських установ і вла-

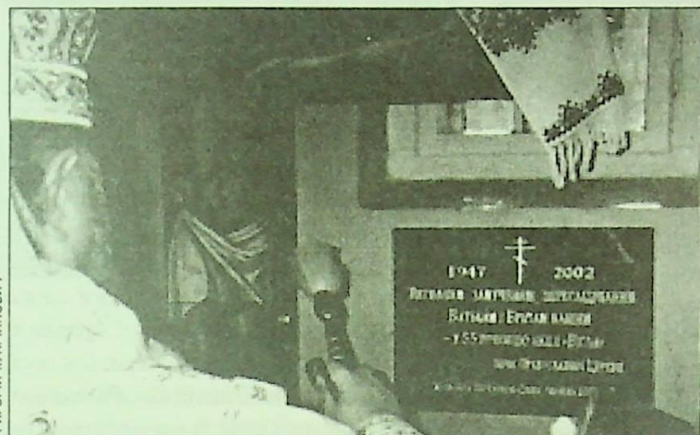
стей, Посольства України, українських громадських організацій.

Літургія служилася церковно-слов'янською мовою з російською вимовою, а фрагменти з українською вимовою та живою українською мовою. Співав холмський парафіяльний хор з до-

Після Літургії на середині храму відслужено урочисту панахиду за всі жертви акції «Вісла» та «всіх в землі Холмській за святу

Панахида за жертви акції «Вісла».

Посвячення пропам'ятної дошки митрополитом Савою.

помогою хору під диригуванням д-ра Володимира Волосяка. З проповіддю звернувся до вірних українською мовою першоієрарх Церкви митрополит Сава. Звернув він увагу на негативне значення акції «Вісла» для Православної Церкви в Польщі, підкреслив необхідність збереження історичної пам'яті, а водночас прощення тим, що за-подіяли зло.

55-літтю акції «Вісла», яку прикріплено на південній стіні притвору. На таблиці, виготовленій з чорного граніту, поміщено напис:

1947 – 2002
Вигнаним, замученим, переслідуваним
Батькам і Братам нашим
– у 55 річницю акції «Вісла»
вірні Православної Церкви
Холм – Біла – Перемишль – Сянік,
червень 2002 р. Б.

віру православну пострадавших».

На завершення літургійних урочистостей митрополит Сава посвятив пропам'ятну дошку присвячену

По службі у холмському кафедральному храмі, в першій годині після обіду, учасники урочистостей, зустрілись у Дзеркальному залі Холмського будинку культури. Саме там відбулась друга частина Всемитрополитальних відзначень – Конференція у 55-ту річницю акції «Вісла». Присутніх, які вщерть заповнили зал, привітав ініціатор і співорганізатор відзначень д-р Григорій Купріянович, який повів всю конференцію.

Першим виступив зі словом почесний гість урочистостей уродженець Холмської землі – Блаженніший митрополит Сава. Він нагадав трагічні події з-перед 55 років. Їхню жорстокість зобразив зачитаний ним лист вірної, в яко-

Пожертуйте на пропам'ятну дошку у 55-річчя акції «Вісла»!

Цього року випала 55-а річниця акції «Вісла» – насильної депортації українського населення з Південного Підляшшя, Холмщини, Надсяння та Лемківщини на північні та західні землі Польщі у 1947 р.

Православна Церква достойно відзначила ці сумні роковини на **Всемитрополитальних відзначеннях у 55-ту річницю акції «Вісла»**, які відбулись у Холмі 15 червня 2002 р. з участю першоієрарха Церкви Блаженнішого митрополита Сави, ієрархії, численного духовенства та вірних з Холмщини, Підляшшя, Лемківщини, Надсяння та північних і західних земель Польщі.

У програмі відзначень відслужено урочисту Божественну Літургію, панахиду за жертви акції «Вісла», відбулась також Конференція у 55-ту річницю акції «Вісла». Для цього, щоб зберегти пам'ять про ці трагічні події в холмській церкві встановлено **пропам'ятну дошку у 55-ліття акції «Вісла»**. На завершення літургійних святкувань 15 червня ц. р. **посвятив її митрополит Сава**.

Ця дошка має бути символом пам'яті цілої нашої Церкви, тому знайшлися на ній назви столиць цих регіонів,

звідки в 1947 р. було виселено українське населення – Холмщини (Холм), Південного Підляшшя (Біла), Надсяння (Перемишль) та Лемківщини (Сянік).

На жаль не змогли ми перед відзначеннями зібрати коштів потрібних на профінансування дошки. Відповідної суми не зібрано також під час святкувань 15 червня 2002 р. Тому **звертаємось до всіх** – кому дорога пам'ять про цю трагедію українців Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Південного Підляшшя, кому дорога пам'ять про минуле Православної Церкви – **про пожертви на покриття коштів встановлення пропам'ятної дошки**. Доложіть Вашу пожертву для збереження нашої пам'яті.

д-р Григорій Купріянович,
член Оргкомітету холмських відзначень

Пожертви можна вплачувати на банківський рахунок:
Prawosławny Arcybiskup Lubelski i Chełmski
Wschodni Bank Cukrownictwa S.A. w Lublinie
nr 14601181-27.0.1.6-018223-01
з позначенням *Akcja "Wisła"*.

Зі слова Митрополита Сави

Зібрались ми тут усі, після Божественної Літургії, щоб згадати трагічні сторінки історії з-перед 55 років. 1947 рік записався в нашої пам'яті як час, коли жорстоко порушено людські права, коли вирвано тисячі людей з їхніх домів, коли завдано багато кривд. Акція «Вісла» є подією, про яку не можемо забути, яка по сьогоднішній день впливає на наше життя. Винні ми є нашу пам'ять тим всім, які пережили цю трагічну подію, тим, які попри все вистояли у своїй православній вірі, зберегли свою тотожність і культуру.

(...) Будучи Церквою Вселенською, Православна Церква завжди є водночас рідною матір'ю для кожного народу. Разом зі своїми дітьми переживає і радіє, і трагічні хвилини. Сьогодні, у 55-у річницю сумнозвісної акції «Вісла», багатонаціональна Автокефальна Православна Церква в Польщі є у цьому горі зі своєю паствою. (...) Свідченням цього, що вся наша Церква соборно пам'ятає і згадує цю велику трагедію, яку пережили її вірні, є сьогоднішні Всемитрополитальні відзначення, які відбуваються тут – у Холмі.

Чим же була акція «Вісла»? Як повинні ми цю подію розуміти сьогодні? Які висновки маємо робити – як християни – з цього трудного уроку історії? Як будувати наше майбутнє пам'ятаючи про 1947 р. і відчувачи його наслідки?

Акція «Вісла» стала великою трагедією для людей, які жили від Лемківщини по Підляшшя. За те ким були, за те, що їхня мова була їм рідною, за те, що молились Богові у церкві, зустріла їх жорстока доля. Були вигнані з батьківських хат, розкинуті сотні кілометрів від рідної землі. Не мали вже своєї церкви, свого села, своїх сусідів, знайомих. Після кількох днів чи тижнів дороги в невідоме, опинилися в незнайомому собі і неприхильному світові, де дивилися на них як на злочинців і ворогів. Лише ті, які пережили цю трагедію знають як великим був біль їхньої душі в ті трагічні і страшні часи... (...)

Акція «Вісла» мала також трагічні наслідки для Православної Церкви. Як Первоієрарх Автокефальної Православної Церкви в Польщі хочу підкреслити, що акція «Вісла» не була маргінальним епізодом в історії нашої Церкви. Позначилась вона помітно в її житті, а наслідки 1947 р. відчуваємо в нашому церковному житті по сьогоднішній день.

В першу чергу акція «Вісла» привела до «очищення» території від Криїниці по Білу з автохтонного населення, яке зберігало свою східну церковну традицію. Ця депортація була обірванням тисячолітньої традиції східного православного християнства на цій землі. Безпосереднім результатом депортації вірних була майже повна ліквідація структур нашої Церкви на Холмщині, Південному Підляшші та, зокрема, Лемківщині. (...)

МАРІЯ КУПРІЯНОВИЧ

Зі словом на Конференції у 55-річчя акції «Вісла» виступає митрополит Сава.

му описувала події та життєвий шлях депортованих. Митрополит наголосив, що Православна Церква очікує виправлення кривд заподіяних акцією «Вісла» та що досі небагато зроблено у цьому напрямку.

Як другий взяв голос архієпископ Авель, господар і головний організатор заходів. Очолювана ним єпархія була відбудована, після руйнації в ході виселень у 1944-1946 і 1947 рр., щойно десять років тому. Вірні Холмсько-Люблинської єпархії – це в основному ті, що повернули після виселення 1947 р.

У другій частині конференції виступили українські дослідники, які в своїх доповідях нагадали події 1947 р. Д-р Григорій Купріянович, у доповіді *Православна Церква на Холмщині, Південному Підляшші та Лемківщині в 40-і роки XX ст. та акція «Вісла»*, представив стан Православної Церкви на території, де проживали православні українці перед виселеннями в рамках акції «Вісла». Говорив він про становище Церкви в час акції, руйнацію церковного життя, ліквідацію структур Церкви, а також про спроби подолання цього, що спричинили депортації. У своїй доповіді д-р Г. Купріянович вказав також різноманітні наслідки акції «Вісла» для Православної Церкви, з якими вона та її вірні змагаються досі, вже не тільки на Холмщині, Підляшші та Лемківщині, але й на західних та північних землях Польщі.

Другий доповідач, д-р Роман Висоцький, виступив з доповіддю *Причини, реалізація та наслідки акції «Вісла»*. Говорив у ній про проведену польськими комуністичними властями підготовку до виселення усіх українців, що проживали в межах польської держави після завершення депортацій до Радянського Союзу 1944-1946 рр., про методи і засоби проведення акції «Вісла» та її наслідки для української громадськості.

Доповідь на тему *Українське православне населення на західних і пів-*

МАРІЯ КУПРІЯНОВИЧ

На Конференції у 55-річчя акції «Вісла» з доповіддю Причини, реалізація та наслідки акції «Вісла» виступає д-р Роман Висоцький.

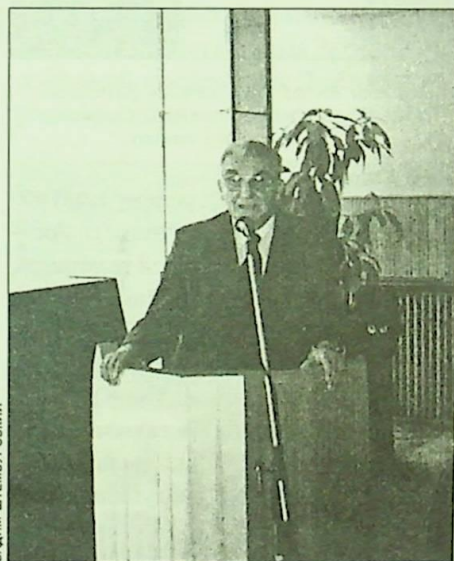
МАРІЯ КУПРІНОВИЧ

Пісню виселенців В нашій Любельщині сумні дні настали співає хор під диригуванням д-ра Володимира Волосука.

нічних землях Польщі після акції «Вісла» виголосив д-р Ігор Галагіда з Гданська. Доповідач, нащадок виселенців з Холмищини, нагадав про умови в яких опинилися виселенці-українці після

дні настали. Пісню виконав хор під диригуванням д-ра Володимира Волосука, також жертви акції «Вісла», народженого вже на північних землях Польщі. Потім голос взяли очевидці тодішніх подій – свідки-жертви акції «Вісла».

Спогади депортованих були ретроспекцією, що перенесла учасників конференції в сумний час минулого. Печальні спомини виселенців показували завдане зло і біль. Депортовані розповідали про особисті переживання, долю рідних, умови, в яких опинилися на чужині, тернисту дорогу, якою примушені були йти. Деколи їхній шлях призводив

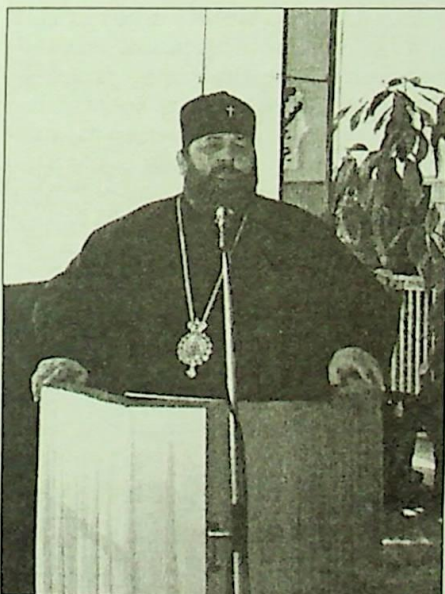

ВАДИМ ШТЕМБУРСЬКИЙ

Своїми спогадами ділиться д-р Олександр Колячук, родом з Вільки Тарнівської, Холмського повіту.

1947 р. Ознайомив він з процесом будови православного церковного життя в умовах розсіяння на західних і північних землях Польщі. У своїй доповіді показав також процес переборювання протилежностей і влаштування життя виселенців у новому середовищі.

Після доповідей почалась мемуарна частина конференції. Відкрила її пісня, яку співали виселенці їдучи в 1947 р. на вигнання В нашій Любельщині сумні

Зі словом на конференції у 55-річчя акції «Вісла» виступає архієпископ Авеля.

Зі слова Архієпископа Авеля

«В нашій Любельщині сумні дні настали, коли наші люди на захід їхали» – слова цієї пісні і сьогодні можна почути серед православних вірних на Південному Підляшші. По сьогоднішній день зберігається серед людей пам'ять про ці трагічні літні дні 1947 р., коли десятки тисяч православних мешканців Холмищини і Підляшшя були вивезені зі своєї рідної землі. Саме у пісні люди передають своє живе до сьогодні горе, свою життєву трагедію. (...)

1947 р. став моментом, коли присутність Православної Церкви, яка існувала на цій землі протягом майже тисячі років, зведено до символічної. Не зліквідовано тут повністю структур нашої Церкви, але позбавлено її вірних. Очищено цю територію від, і так вже нечисленної, громади вірних (...).

Тут, на Холмищині та Південному Підляшші, критерієм для виселення було переважно православне віросповідання. Бути православним у цей важкий час було небезпечно, бути православним, означало бути приреченим на вигнання. Така доля зустріла переважачу більшість православних мешканців регіону. Серед виселених були і священники, і дяки. Тим способом зла людська рука хотіла відірвати цих людей від коріння, від рідної землі, відірвати їх від материнської Церкви. Далеко від своєї хати люди співали: «Села наші, села, ви сами zostали, бо нашими людьми захід засіяли». (...)

Варто підкреслити, що акція «Вісла» прийшла тоді, коли тим людям, які ще збереглися на Холмищині та Підляшші здавалося, що вже пережили найгірше, що вдалося їм врятуватися від трагедії цього часу. Адже пройшли вже жахливі хвилини першої половини 40-х років, коли Холмська земля була орошена кров'ю численних православних мучеників. Адже зуміли уникнути виселення на схід у 1944-1946 рр., коли більшість українського православного населення залишила Холмищину і Підляшшя. Проте виявилось інакше. Виявилось, що треба випити ще одну чашу страдань, що ще одне горе зустріне наших людей на цій землі... (...)

Життя нашої Церкви на Холмищині та Підляшші за останні 50 років – це поборювання наслідків цих жахливих подій, які відбувались тут у 40-ві роки ХХ століття, а яких звершенням була акція «Вісла». Наша Церква відроджувалась тут майже з попелу. Відроджувалась великим зусиллям своїх синів і дочок, тих які чудом уникнули виселення, та тих, які повернулися з вигнання на батьківську землю. (...)

Церква зростає на крові мучеників. Нехай цеє нагадання і молитовне переосмислення нашої історії додає нам сил для подальшої праці для блага святої Православної Церкви, для продовження нашого буття на багатостраждальній Холмсько-Підляській землі.

ЗНАМЕННА ПОДІЯ

Всемиротрополитальні відзначення 55-річчя акції «Вісла» в Холмі були подією знаменною, подією багатогранною, важливою в різних планах: загальноцерковному, регіональному, громадському. Була це подія значима так для окремих людей, зокрема жертв акції «Вісла», які відчули, що їх трагедія не промовчується, як і для всієї української православної громадськості.

Православна Церква в Польщі вперше на так високому, загальноцерковному рівні відзначила пам'ять жертв акції «Вісла». Устами свого предстоятеля – сина Холмської землі – митрополита Сави сказала, що 1947 р. був великою трагедією для Церкви і народу. Заступилася за своїми українськими вірними, нагадуючи, що кривди тоді задіяні повинні бути виправлені.

Будучи Церквою багатонаціональною, Православна Церква в Польщі стоїть перед трудним викликом поєднувати нерідко відмінні стремління своїх вірних, бути матір'ю для всіх. Проте де-хто не хоче розуміти потреби і природності існування в нашій Церкві українських традицій. Холмські відзначення були кроком у напрямку відновлення цих традицій, виявом відкритості на таку потребу, знаком, що українська паства може знайти у своїй Церкві місце для збереження національної тотожності.

Відзначення 55-річчя акції «Вісла» вписуються також у процес відродження українських церковних традицій Холмщини та збереження пам'яті про історію цієї багаторокової страждальної землі. За останнє десятиліття, в час архієпископського служіння архієпископа Авеля, помітно збільшились українські акценти в житті Церкви на Холмщині, відроджено місцеві традиції, докладається зусиль для вивчення і відзначення минулого.

Урочистості 15 червня є черговим елементом цього процесу.

Важливим є також місцевий контекст самої холмської громади. Червневі урочистості є продовженням зусиль настоятеля місцевої православної парафії о. Івана Лукашука для збереження церковних і національних традицій Холма. Зумів-бо він поєднати будівництво сучасного буття громади зі свідченням про славі традиції минулого.

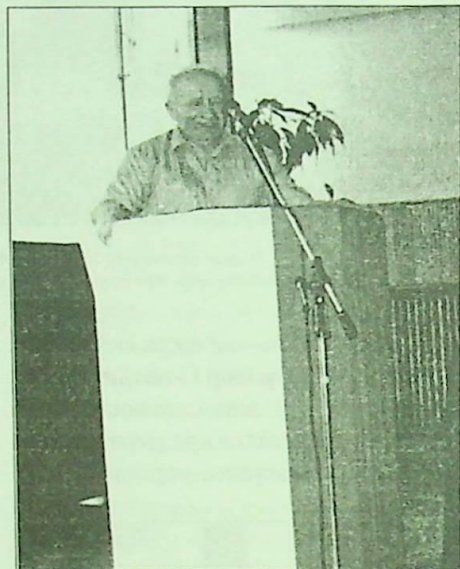
Центральні відзначення 55-річчя акції «Вісла» Православною Церквою є також важливою подією в контексті життя всієї української громади в Польщі. На жаль, помітною є тенденція певної маргіналізації чи непомічання її православної частини з боку деяких осіб чи середовищ. Відчувається це також в контексті відзначень акції «Вісла». Холмські урочистості були засвідченням, що українська православна громадськість говорить своїм голосом, що в складних умовах будуватиме своє церковно-національне життя.

Відзначення спростовували також певну тенденцію до завууження обсягу акції «Вісла». Досить часто можна зустріти фразу, що охопила вона «південно-східну» частину післявоєнної Польщі, хоч Холм, чи Білу важко віднести до цієї «південної» частини. Холмські відзначення були відтак нагаданням, що акція «Вісла» була також трагедією Холмщини та Південного Підляшся.

Холмські відзначення 55-річчя акції «Вісла» запишуться в історії не тільки як вшанування історичного минулого. Є вони також елементом будівництва майбутнього нашої Церкви та громади, але будівництва спертого на історичній пам'яті, на переосмисленні минулого і пошуках нового.

Григорій Купріянович

до повернення на рідні землі. У цій частині голос взяли: о. Василь Галчик з Криниці, д-р Олександр Колянчук родом з Вільки Тарнівської (нині живе в Перемишлі), Надія Зайко з Білої, Йосиф Журат з Мокрого та Іван Дацюк, родом з Ситити Володавського повіту (нині живе в Люблині).

Про свій досвід акції «Вісла» розповідає Іван Дацюк, родом з колонії Ситита, Володавського повіту.

В останній частині конференції виступили численні присутні гості: представники польських властей та установ, Посольства України, українських громадських структур. Першим голос взяв слово представник Президента Республіки Польща Александра Квасневського ген. Тадеуш Балахович, заступник голови Бюро Національної Безпеки РП. Після нього виступали: представник Надзвичайного і Повноважного Посла України в Польщі Олег Мисик, радник Посольства; представник Міністра юстиції РП прокурор Анджей Невельський, заступник директора Бюро Міністра; заступник голови Інституту Національної Пам'яті д-р Гжегож Цецерський; керівник Холмського представництва Люблинського Воевідського Управління Лех Радванський та голова Об'єднання українців у Польщі Мирон Кертчик.

Серед гостей були також присутні: заступник голови Соймику Люблинського воевідства Ришарда Мардонь; директор Люблинського відділу Інсти-

Колегіанти на відзначеннях 55-річчя акції «Вісла»

Українці Холмщини, Південного Підляшшя, Лемківщини та Надсяння згадують цього року 55-річчя варварської операції виселення їх з рідних земель, події, що поміняла їх буття, в результаті якої приходилось платити життям за свою віру і національність. Одним з найбільших заходів з нагоди цієї річниці стали Всемитрополитальні відзначення 55-річчя акції «Вісла», які відбулися в суботу, 15 червня 2002 р. у Холмі. На цих центральних урочистостях організованих Православною Церквою в Польщі зібралися передовсім ті, хто пережив ці трагічні події та їхні наслідки, але взяла в них участь також група молоді української інтелігенції з України. Серед учасників Всемитрополитальних відзначень були-бо студенти-докторанти Європейського Колегіуму Польських і Українських Університетів у Люблині.

Кількохособова група колегіантів взяла участь у всій програмі відзначень. Після Божественної Літургії у холмській церкві, яку очолив Його Блаженство Блаженніший Митрополит Сава, і папаниди, всі подалися до Холмського будинку культури, де крім виступів ієрархів, офіційних промов та доповідей почули розповіді тих, які пережили лихоліття з-перед 55 років.

У перерві між двома частинами святкування докторанти підготували собі скромний обід на подвір'ї парафіяльного дому. Обід на «зеленій траві» став нагодою до обміну думок про минуле й майбутнє українців у Польщі та в Україні.

Колегіанти прибули на відзначення 55-річчя акції «Вісла» в складі групи прочан з люблинської православної парафії. Варто згадати, що від осені 2001 р. існує при ній Православне душпастирство Європейського Колегіуму Польських і Українських Університетів, яким керує о. прот. Андрій Лось. У рамках діяльності цього душпастирства велика група колегіантів побувала вже в Холмі в січні ц.р.

Колегіанти, які взяли участь в холмських урочистостях мали нагоду краще ознайомитись з історією та сучасністю Холмської землі. Багатьом з них ці проблеми зовсім невідомі. Живий контакт зі свідками трагедії Холмщини та Південного Підляшшя заставив їх задуматись над тими питаннями...

Андрій Артемюк

Почесні гості відзначень.

Сидять (з лівої): керівник Холмського представництва Люблинського Воевідського Управління Лєх Радванський, представник Президента РП ген. Тадеуш Балахович, представник Міністра юстиції РП Анджей Невельський, намісник Яблочинського ставропігійного монастиря архимандрит Георгій, заступник голови Воевідського Союзу Люблинського воевідства Ришард Мардонь (у другому ряді), о. прот. Георгій Мацкевич з Білостоку, представник Посла України в Польщі Олег Мисик.

туту Національної Пам'яті Анджей Борис; представник Маршалка Люблинського воевідства Ельжбета Прус, керівник холмської філії Маршалковського Управління в Люблині; президент міста Холма Генрик Джаман; заступник президента міста Холма Зигмунт Гардзінський, представник Люблинського римо-католицького митрополита архи-

рополита Сави та архієпископа Авеля, дякуючи за відбудовування історичної пам'яті Церкви. Холмські урочистості завершилися піснею-молитвою до Холмської Богородиці *Темні хмари*, яку виконав хор під диригуванням д-ра В. Волосяка. Варто підкреслити, що вся конференція була ведена українською мовою, також майже всі виступаючі (крім гостей) говорили по-українськи.

Цього року українська громадськість у Польщі широко відзначає роковини акції «Вісла». Проте за одні з важливіших і масштабніших слід вважати саме проведені в Холмі Всемитрополитальні відзначення організовані Православною Церквою. Засвідчують вони про повагу трактування цих трагічних роковин в Православній Церкві, якої нинішній стан великою мірою детермінований є наслідками акції «Вісла».

Холмські урочистості стали згадкою про трагічне минуле та заклик про необхідність пам'яті про історію, не тільки з боку її учасників, але й їхніх нащадків, тим паче, що нинішній стан українства на Холмщині, Південному Підляшші, Надсянні, Бойківщині і Лемківщині є доказом успіху основної мети акції «Вісла», це свідчення зупинення української культурно-історичної безперервності на цих землях.

Роман Висоцький

До учасників відзначень звертається зі словом заступник голови Інституту Національної Пам'яті д-р Гжегож Цецерський.

єпископа Юзефа Жицінського о. канонік Марек Черко та представник Союзу українців Підляшшя Агнешка Фірсович. З листом до учасників відзначень звернувся також люблинський воевода Анджей Куровський.

На завершення конференції д-р Г. Купріянович висловив подяку всім присутнім за участь у цьому важливому заході. Особливо звернувся до мит-

Церква – символ відродження після акції «Вісла»

Коли у 1997 р. вся українська громадськість відзначала 50-ту річницю акції «Вісла», серед православних жителів південно-підляського села Янівка назріло рішення про будову нової церкви. З ініціативи архипастира Холмщини і Підляшшя єпископа (зараз вже архієпископа) люблинського і холмського Авеля вирішено, що новий храм буде символом трагічної річниці 50-ліття сумнозвісної акції «Вісла».

11 травня 1997 р. українська громадськість у Польщі відзначала День Скорботи в честь жертв акції «Вісла». Цього дня у церквах Люблинсько-Холмської православної єпархії було зачитане *Архипастирське послання єпископа люблинського і холмського з нагоди 50-річчя акції «Вісла» – трагічного і варварського виселення православної народи Холмщини і Підляшшя. У своєму посланні владика Амель проголосив про будову храму-пам'ятника в Янівці: Сьогодні в храмах нашої єпархії проводиться збірка пожертв на будову нової Свято-Дмитрієвської церкви в селі Янівка біля Ганни на південних окраїнах Підляської землі. Нехай цей новий храм буде символом цієї трагічної річниці – 50-ліття сумнозвісної акції «Вісла». Нехай Воскресий Господь винагородить всіх жертводавців на це благе діло. Зібрані пожертви будуть символом вашої пам'яті про тих, котрі до крові служили своєму народові і Святій Церкві.*

Урочиста закладка нової церкви, очолена владикою Авелем, від-

булась кілька тижнів пізніше – 1 червня 1997 р. Будова тривала два роки – вже в 1999 р. стояли мури храму. Чергові два роки зайняло викінчення і внутрішнє оснащення церкви. Пожертви на будову хра-

п. Анни Назарович – Об'єднання Українців «Закерзоння» в Торонті (Канада). Воно гуртує українців, які у 80-х роках емігрували з Польщі до Канади.

Урочистість посвячення нової церкви відбулась 20 травня 2001 р. з участю майже півтисячі вірних. Очолили її три ієрархи: архієпископ лодзінський і познанський Симон, архієпископ люблинський і холмський Амель та єпископ гайнівський МIRON. У святі взяв також участь священник Української Православ-

ГРИГОРІЙ КУРЯКОВИЧ

му надходили з багатьох сторін – з цілої єпархії, з різних місць Польщі, з-за кордону. Велику допомогу подав православний грек Димітріос Ракінзакіс спільно з Братством Сотіріос. Свою пожертву на побудову церкви передало також – з ініціативи холмщачки

ної Церкви в Канаді о. Богдан Гладь з Гамільтону.

Янівська церква стала живим символом відродження буття українського етносу та православ'я на цій землі. Є вона знаком відродження всупереч акції «Вісла», про яку неможливо тут забути... (цх)

Неділя Всіх Святих: поминання жертв акції «Вісла»

Рішенням Православного Архієпископа Люблинського і Холмського Авеля перша неділя після П'ятидесятниці – Неділя Всіх Святих (30 червня 2002 р.) стала цього року в Люблинсько-Холмській єпархії днем поминання жертв акції «Вісла». Було це своєрідне продовження Всемитрополитальних відзначень 55-річчя акції «Вісла», які відбулись два тижні раніше у Холмі, та водночас понесення по всій Холмщині та Південному Підляшші цього почуття історичної пам'яті Церкви і народу, яке так помітно позначилося на холмських відзначеннях.

30 червня у церквах єпархії за Божественною Літургією особливо молились за всіх, котрі потерпіли від сумнозвісної депортації українського православного населення Холмщини і Південного Підляшшя у 1947 р. Священники після Євангелія зачитали вірним *Архипастирське послання архієпископа Люблинського і Холмського у 55-річчя акції «Вісла»* (його текст поміщаємо поруч).

На завершення недільних богослужінь відслужено короткі панахиди за тих, що втратили своє життя в час акції «Вісла», котрі померли на вигнанні та за тих, які залишились або повернулись на рідні землі і тут відбудовували своє церковне та національне життя. Згадували також за панахидою *всіх за святу віру Православну в землі Холмській постраждалих...*

У цю-ж або наступну неділю у церквах єпархії проведено збірку пожертв на профінансування пропам'ятної дошки для відзначення 55-ліття акції «Вісла», яку поміщено

у притворі холмської церкви і посвячено Блаженнішим митрополитом Савою в часі Всемитрополитальних відзначень 15 червня ц.р.

Молитовне відзначення жертв акції «Вісла» стає в Люблинсько-Холмській єпархії традицією. П'ять років тому, у 1997 р., коли відзначали 50-річчя акції «Вісла», таким днем поминання стала Неділя Жінок Мироносиць (11 травня 1997 р.). Тоді також зі спеціальним посланням до вірних звернувся архипастир Холмщини та Південного Підляшшя владика Амель, а при кількох церквах споруджено пропам'ятні хрести з датами 1947-1997.

За розпорядженням архієпископа Авеля відзначення цієї сумної річниці продовжиться також у наступних місяцях цього року. Лихоліття 1947 р. згадуватиметься по всій Холмщині та Південному Підляшші при нагоді паракліяльних свят, а там, де п'ять років тому освячено пропам'ятні хрести будуть перед ними відслужені панахиди. (к)

АРХИПАСТИРСЬКЕ ПОСЛАННЯ АРХІЄПІСКОПА ЛЮБЛИНСЬКОГО І ХОЛМСЬКОГО У 55-РІЧЧЯ АКЦІЇ «ВІСЛА»

Сьогодні, у першу неділю після П'ятидесятниці, Свята Православна Церква згадує пам'ять всіх святих. В цей день особливо єднаємось у своїх молитвах з Церквою Небесною. Цього року Неділя Всіх Святих стала для нас, по всій Холмсько-Підляській землі, також днем молитовного поминання всіх, що постраждали від сумнозвісної акції «Вісла».

55 років тому наш народ на Холмщині та Підляшші пережив страшне лихоліття. В літні місяці 1947 р. з батьківських хат вигнано тисячі православних мешканців цієї землі лише за те, що сповідували прадідівську православну віру, говорили своєю рідною мовою, зберігали традицію своїх предків. По сьогоднішній день залишається в пам'яті людей образ цих трагічних подій, можна ще почути пісню, яка так правдиво розповідає про ці сумні часи:

В нашій Любельщині
Сумні дні настали,
Коли наші люди
На захід їхали.
(...)
Села наші, села,
Ви самі zostали,
Бо нашими людьми
Захід засіляли.

Акція «Вісла» жахливо вплинула на долю нашої багатостраждальної Холмсько-Підляської землі. Значною мірою обірвала вона тисячолітню православну традицію, яка була тут присутньою з часів хрещення цієї землі у Святе Православ'я. В нашій історичній пам'яті, 1947 р. записався поруч таких трагічних дат в історії Холмщини і Підляшшя як 1596, 1915, 1938, 1944. Акція «Вісла» прийшла тут, коли не затиш ще стогін мешканців цього регіону після варварського руйнування церков 9 років раніше – в 1938 р., коли ще не всякла в Холмську землю кров численних православних мучеників 40-х років, коли зовсім свіжою була пам'ять про виселення з рідної землі на схід у 1944-1946 роках. Саме сьогодні, в Неділю Всіх Святих, згадаймо у своїх молитвах тих мучеників та ісповідників Святого Православ'я, що в цей важкий час прийняли вінець мучеництва.

Іх імена знає сам Господь Бог. Нехай стануть Вони нашими заступниками перед престолом Всевишнього...

Від сумнозвісної акції «Вісла» минуло вже 55 років. Православна Церква пам'ятає про цю дату, пам'ятає про свою трагічну історію, про важку долю свого народу. Два тижні тому, у суботу 15 червня, всією нашою Церквою з участю її предстоятеля, сина Холмської землі, Блаженнішого митрополита Сави, у столиці Холмсько-Підляського краю – Холмі віддали ми шану вигнаним, замученим, переслідуваним Батькам і Братам нашим. Сьогодні знову, по всіх храмах нашої єпархії, згадаймо ці сумні дні 1947 року і тих, що несли тоді свій важкий хрест...

Багатьох з тих, які були жертвами варварської акції «Вісла» відійшло вже до Господа. У наших молитвах згадаймо їхні імена, просімо у Всевишнього прощення їхніх гріхів і Вічну пам'ять. Серед нас є ще очевидці і водночас жертви цих жахливих подій – дякуймо Господеві за їхнє свідчення віри, відданості і витривалості, просімо Творця про зміцнення їхніх духовних і тілесних сил на благо нашої Церкви. Водночас слухаймо їхніх розповідей про трудне минуле нашого народу і нашої Церкви. Нехай ці розповіді будуть наставленням і укріпленням для нашого стояння у святій православній вірі і збереження прадідівської традиції, культури, мови.

Православна Церква очікує від нас відданості і жертвовності. Будьмо її вірними дітьми. Нехай наше життя буде церковним життям. Передаваймо нашим нащадкам православну віру, рідну мову, прадідівську традицію. Зберігаймо історичну пам'ять про наше минуле. Незважаючи на труднощі і обмеження будуймо наше православне життя на цій багатостраждальній Холмсько-Підляській землі.

З благословенням

АВЕЛЬ,
архiepіскоп Люблинський і Холмський

Люблин-Холм-Біла, Неділя Всіх Святих 2002 р. Б.

Виставка «Поляки – українці 1939-1947» на Холмщині

POLACY-UKRAJNCY
1939-1947

Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu
Biuro Edukacji Publicznej

Починаючи з липня ц.р. в різних містах Холмщини експонуватиметься історична виставка «Поляки – українці 1939-1947». Виставка створена в Бюро громадської освіти люблінського відділу Інституту Національної Пам'яті, нещодавно покликаної польської державної установи, метою якої є вивчення, розслідування та популяризація минулого Польщі 40-80-х рр. XX ст.

На виставці на кільканадцять стендах експонуються фотографії та фрагменти документів, які показують різні аспекти стосунків між обома народами у складний воєнний та післявоєнний час. Починаючи від характеристики міжвоєнного періоду, представлена діяльність польського та українського підпілля, взаємні конфлікти, дії «третьої сторони» (Німеччини, Радянського Союзу), переселення поляків і українців (у цьому акція «Вісла»), а також відгомін цієї епохи в історичній пам'яті обох народів. Є на виставці також і холмські акценти.

Автори виставки – молоді польські історики: Агнешка Ячинська, Маріуш Зайончковський, а також Гжегож Мотика – відомий дослідник польсько-українських відносин у сорокових роках XX ст., автор книжок *Pany i rezuny. Współpraca AK-WiN i UPA 1945-1947* (1997, спільно з Р. Внуком) та *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943-1948* (1999). Виставку можна вважати

віддзеркаленням оцінки і розуміння цієї епохи кращою сучасною польською історіографією. Авторі старалися представити ці важкі питання об'єктивно, враховуючи погляди і пам'ять обох народів, хоч звичайно українська перспектива є часом відмінною.

Виставка не випадково створена саме цього року. Можна її вважати елементом оцінки і осмислення польсько-українських відносин, також у контексті акції «Вісла». Відкриття виставки відбулось у квітні ц. р. в Красичині біля Перемишля в рамках міжнародної наукової конференції Акція «Вісла», яку організував цей же Інститут Національної Пам'яті.

Досі виставка експонувалася в Красичині, Ряшеві та Любліні. Згодом «мандруватиме» по різних містах Польщі, розглядається також можливість експонувати її на Україні. В літній період потрапить вона саме на Холмщину – до Томашева, Замостя, Володави. (гк)

ХОЛМШАКИ У СВІТАХ

ЗВЕРНЕННЯ

учасників віча депортованих українців
Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини,
які нині мешкають на Волині

Верховній Раді України

Після насильного виселення впродовж 1944-1946 років зі своїх етнічних земель у Польщі в Радянську Україну 55 років тому польський тоталітарний режим здійснив злочинну за своєю суттю та методами проведення депортацію не менше 150-ти тисяч наших братів-українців – корінних мешканців Надсяння, Лемківщини, Холмщини і Підляшшя на північно-західні землі Польщі. Депортація була здійснена за велінням тогочасних політичних лідерів Польщі і трьох великих держав – СРСР, США і Великобританії.

Депортаційна акція під кодовою назвою «Вісла» мала на меті повну і швидку асиміляцію української людності в Польщі. Це, власне, було продовженням тієї брутальної політики, яка проводилася в Польській державі і в міжвоєнний період. Під час операції «Вісла» всіх українців називали бандитами, які нібито загрожували Польщі і полякам. Наслідками цієї жорстокої акції стали духовна і фізична руїна українства, його відчуження, денационалізація та асиміляція.

Третього серпня 1990 року Сенат Республіки Польща засудив акцію «Вісла» і заявив про своє прагнення виправити породжені нею кривди. Акцію «Вісла» засудили також сотні

Сейму Республіки Польща

діячів політичного та науково-культурного життя сучасної Польщі. Але на цьому справа фактично й зупинилася.

Українці, що нині мешкають у Польщі, в Україні та за її межами, зокрема Українська Всесвітня Координаційна Рада (22.08.1996 р.), Конгрес українців Польщі (1997 р.), три Світові Конгреси українців Холмщини і Підляшшя (1994, 1997, 2000 р.р.), Об'єднання товариств депортованих українців, Всеукраїнська громадська організація «Конгрес українців Холмщини і Підляшшя», обласні товариства депортованих українців, багаторазово у своїх зверненнях до Президентів Республіки Польща та України, до послів Сейму Польщі, до голів Верховної Ради та народних депутатів України, до прем'єр-міністрів України, засуджуючи депортацію українців зі своїх етнічних земель у Польщі, в тому числі й акцію «Вісла» як злочин проти людства, одночасно в Україні добивалися прийняття Закону про визнання депортованими українців, виселених у 40-50-х роках із Польщі до УРСР, а в Республіці Польща вимагали створення державної програми повернення українців на свої землі, повернення громадського, церковного і приватного майна, визнання в'язнів концтабору в Явожні жертвами

В Луцьку пом'янули жертв акції «Вісла»

Жорстока хвиля операції «Вісла» в червневі дні 1947 р. прокотилася й землями Холмщини. Вона принесла багато страждань нашим братам-українцям, які в 1944-1946 рр. зуміли уникнути виселення в Україну зі своїх етнічних земель. Під час цієї злочинної акції на північно-західні терени Польщі було виселено не менше 150-ти тисяч українців з метою їх денаціоналізації та асиміляції. Саме з нагоди 55-х роковин операції «Вісла» в Луцьку біля Меморіального знака в неділю 9 червня 2002 р. відбулося віче депортованих в Україну українців із Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини, членів Волинського громадсько-культурного товариства «Холмщина» та їх нащадків.

Голова Волинського товариства «Холмщина» Микола Онуфрійчук, викладачі Волинського державного університету ім. Л. Українки Микола Кучерепа, Луцького технічного університету Степан Теслюк, голова Координаційної ради Об'єднання товариства депортованих українців Володимир Середя (Львів), голова Львівського товариства «Холмщина» Йосип Романюк у своїх виступах розповіли про жорстокі методи виселення, жадливі умови проживання на нових землях, знущання органів тогочасної влади, її силових структур над мирним українським населен-

ням, зокрема в концтаборі Явожно. Згадали також про жертви, духовні та матеріальні втрати, яких зазнали під час виселення понад 540 тис. українців в Україну. Присутні пом'янули жертв хвилиною мовчання.

Завідуючий відділом управління з питань внутрішньої політики Обласної держадміністрації Василь Ворон закликав до подальших виважених кроків обласного товариства «Холмщина», до співпраці з органами влади в розв'язанні духовних, правових, соціальних та інших проблем, які сьогодні хвилюють депортованих українців.

Учасники віча прийняли одностайно Звернення на адресу Верховної Ради України і Сейму Польщі із вимогами засудити депортацію українців зі своїх етнічних земель: Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини як в Україну, так і на північно-західні території Польщі, прийняти закон України про визнання депортованими виселених українців та подбати про розв'язання болючих проблем. Присутні прийняли також звернення на адресу Волинської обласної ради та Обласної державної адміністрації.

Голова Волинського товариства «Холмщина» подякував місцевій владі, всім, хто прилучився до виготовлення та встановлення Меморіального знака жертвам, яких зазнали українці Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини під час війн, депортації, терору і репресій, оголосив про вручення подяк, запросив земляків до активної участі в роботі товариства.

Микола Онуфрійчук

Голова Волинського громадсько-культурного товариства «Холмщина»

репресій тоталітарного режиму та вирішення інших проблем.

На превеликий жаль, жодна з цих проблем досі не вирішена. Хоча покоління наших дідів та батьків майже все упокоїлося, так і не дочекавшись справедливої оцінки насильницької депортації та її наслідків.

Певні надії вселяє в зболені серця українців лист Президента Республіки Польща Олександра Квасневського від 18 квітня цього року, адресований учасникам наукової конференції в Красичині, присвяченої акції «Вісла», в якому він від імені своєї держави висловив вболівання за кривди, заподіяні українцям, закликав до порозуміння між обома народами, до зміцнення діалогу, партнерства і дружби. Ми вдячні Президентам України і Польщі за перші спільні кроки до співпраці та поєднання.

Проте нас дивує позиція Верховної Ради України та Сейму Республіки Польща щодо долі українців, виселених без їхньої на це згоди зі своїх споконвічних земель. Адже брутальна депортація понад семисот тисяч українців - корінних мешканців Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини до сьогоднішнього дня не отримала об'єктивної політичної та правової оцінки як в Україні, так і в Польщі.

Сучасна Польща готується до вступу в Європейську Спільноту, де беззастережно сповідуються права та свободи особи, окремих етнічних груп і національних меншин. Україна теж орієнтується на Європу.

Чому ж донині не прийнято Закон України про визнання депортованими українців, насильно виселених із Польщі в Україну, не вирішено питання відшкодування завданих нам моральних і матеріальних збитків? Чому Парламент та Уряд України не подбають про можливість депортованим україн-

цям пенсійного віку з їх злидненими пенсіями придбати закордонні паспорти без сплати високого державного мита і відвувати свою прадавню землю, свою малу батьківщину, могили рідних, храми та інші святині? Адже введення візового режиму Республікою Польща щодо України і повних платежів за перетин кордону ще більше ускладнить це питання!

Чому й досі Сейм демократичної Польщі не засудив злочинну акцію «Вісла»? Чому не реабілітовано жодного українця, засудженого на смертну кару чи ув'язненого судом Оперативної групи «Вісла» та військовими судами в Кракові, Ряшеві та Люблині? Чому не визнано злочинним ув'язнення українців у Явожні, не реабілітовано їх? Чому не визнано протизаконність декрету від 27 липня 1949 року, який позбавив українців - громадян Польщі їх батьківської землі?

Чому ж ви, шановні депутати Верховної Ради України і шановні послы Сейму Республіки Польща, досі мовчите?.. Чи, може, чекаєте, коли цілком вимре останнє покоління депортованих українців - покоління дітей воєнних 40-х років? І це покоління, звісно, незабаром упокоїться, але пам'ять про злочинну безпідставну депортацію великої гілки нашого народу, як докір вашому сумлінню, залишатиметься навіки.

Звернення одностайно прийнято 9 червня 2002 року учасниками віча депортованих українців

Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини, які нині мешкають на Волині.

За дорученням учасників віча

Голова Волинського обласного громадсько-культурного товариства «Холмщина»

М. А. Онуфрійчук

Григорій Купріянович

Акція «Вісла» на Холмщині

Акція «Вісла» записалась серед тих історичних подій, без яких не тільки неможливо представити історію Холмщини, але які безпосередньо зумовлюють сучасне обличчя та життя цього регіону. Особливо позначилась вона, звичайно, на долі кількох десятків тисяч місцевих українців, які безпосередньо були об'єктом цієї акції і постраждали від неї. Водночас в її результаті українці остаточно перестали відігравати помітну роль у житті регіону і стали нечисленною меншиною.

Проте варто також пам'ятати, що акція «Вісла» мала фундаментальне значення у ширшому розумінні. Адже призвела вона не тільки до тотального обмеження української присутності на цій землі і очищення її від українців, але – через це – стала водночас зверненням процесу етно-культурної уніфікації цілого регіону. В минулих століттях, на відміну від сучасного стану, Холмщина була ж багатоетнічним, багатокультурним та багато-конфесійним регіоном. Ще до сорокових років ХХ ст. в житті регіону основну роль відігравали три етнічні групи: жиди, поляки та українці. Після жахливого голокосту жидівського населення в першій половині сорокових років, депортації більшості українського населення до СРСР в 1944-1946 рр. і саме акції «Вісла» у 1947 р., регіон став фактично однопольським і одноконфесійним.

Акція «Вісла» відбувалась на Холмщині за тими ж принципами, як і на інших територіях, де її проведено, тобто – Лемківщині, Бойківщині, Надсянні і Південному Підляшші. Проте мала вона тут свої особливості, які виникали зі специфіки регіону та інших обставин. В історичній літературі, хоч про акцію «Вісла» написано вже чимало (зокрема в останніх роках), про її проведення саме на Холмщині знайдемо не багато. Не так багато маємо також друкованих спогадів про ті події на Холмщині. Повне висвітлення її перебігу у цьому регіоні вимагає ще багатьох досліджень.

Напередодні акції «Вісла» становище українців на Холмщині було дуже складним. Більшість місцевого українського населення, згідно з договором між урядом УРСР та Польським Комітетом Національного Визволення від 9 вересня 1944 р., була вже виселена до СРСР. В 1944-1946 роках з Холмщини та південних окраїн Підляшшя виселено понад 180 тис. українського православного населення. Хоч мало це бути добровільне переселення, у дійсності мало часто насильний характер.

Водночас власті не погоджувались на існування жодних форм українського національного життя. Спроби організувати українські школи, громадські структури, навіть комуністичного характеру, закінчувались протидією державних властей, які вважали це непотрібним, оскільки всі українці мали переселитися на схід.

Аналогічний принцип прийнято щодо церковного життя. Паралельно з виселенням відбувалась ліквідація православних парафій на цій території. В липні 1946 р. ліквідовано Холмсько-Підляську єпархію. В результаті заходів церковної ієрархії власті погодились на збереження на Холмщині кількох православних парафій під приводом, що вони існуватимуть для здійснення релігійних потреб «православних поляків». Це дозволило зберегти

хоч у мінімальному вимірі присутність Церкви на цьому терені. На початку 1947 р., крім цих кількох дозволених властями парафій, існували також неофіційні парафії, але заходи про їх легалізацію або про відкриття нових зустрічались з різкою протидією властей. Виникало це – як в одному з документів писав люблинський воєвода – з побоювання, що *Офіційне [...] відкриття чергових православних парафій на території підпорядкованого мені воєводства, безсумнівно спричиниться до пробудження пригашеного шовіністично-націоналістичного українського руху.*

Вціліле перед виселеннями українське населення мало різне ставлення до нової політичної ситуації. Заангажовані в національне життя сприймали нову дійсність як невдачу національно-визвольних змагань і надіялись на зміну політичної кон'юнктури. Діяльність на цьому терені продовжувала Українська Повстанська Армія, у рядах якої були також місцеві українці. На південній і центральній Холмщині діяв курень «Беркута» (Володимир Сорочак), в ньому сотні «Дуди» (Євген Яшук), «Давида» (Симон Приступа), «Яра» (Василь Ярмола) і «Чауса» (Василь Краль), а на Володавщині відділ «Володі» (Іван Романечко). Проте на початку 1947 р. активність УПА не була вже великою, а її дії були спрямовані передовсім на перетривання та захист українського населення.

Частина українського населення Холмщини була заангажована в комуністичний рух. Певна кількість українців була навіть у місцевих органах влади, в Польській Робітничій Партії, а також в міліції і органах безпеки. Хоч насильні виселення спричинялися до певного розчарування, проте політично-суспільні перетворення, які відбувались у тодішній Польщі, сприймалися ними з прихильністю.

Польсько-український конфлікт притих, але українське населення далі було наражене на репресивні дії деяких формувань польського антикомуністичного підпілля та грабункових банд. Акції супроти українського населення, зокрема там, де більшість були впливи УПА, проводило також Військо Польське та міліція.

Відтак положення українського населення на Холмщині на початку 1947 р. було складним і неясним. Хоч вдалося йому уникнути виселення з рідних земель, проте не мало можливості розвитку національного, а великою мірою також церковного, життя. Було врешті наражене на репресії.

Польські комуністичні власті надіялись, що в результаті виселень до СРСР на території Польщі не буде вже українців. Коли виявилось інакше, з'явилась концепція чергової депортації українського населення, цього разу на тзв. Повернені землі (Ziemie Odzyskane), тобто на північні та західні землі Польщі, території приєднані після другої світової війни. Організаційна підготовка депортації почалась вже в січні 1947 р. Безпосереднім претекстом для рішення про її проведення була смерть заступника міністра національної оборони Польщі ген. Кароля Сверчевського 28 березня 1947 р. Вже наступного дня Політбюро Польської Робітничої Партії прийняло рішення про депортацію українського населення.

В офіційній пропаганді причиною депортації українців була боротьба з українським підпіллям, проте в дійсності основною

*У звіті за травень 1947 р.
воєвода писав:
«Побоювання
перед переселенням паралізує
на східних територіях
[люблинського воєводства]
ритм щоденного життя.»*

метою акції «Вісла» було очищення від українського населення територій, де воно досі проживало та його асиміляція. Один з проєктів депортаційної акції з квітня 1947 р. починався словами: *Остаточно вирішити українське питання в Польщі.*

Акція «Вісла» почалась 28 квітня 1947 р. Для її проведення покликано Операційну групу «Вісла» (командуючий – ген. Стефан Моссор), у склад якої увійшло понад 17 тис. солдатів та 500 міліціонерів. Водночас формування НКВД та чехословацької армії зробили блокаду кордону з Польщею. Спочатку – в першому етапі (кінець квітня – початок червня) – акція «Вісла» охопила східну Лемківщину, Перемищину та частково Любачівщину, пізніше пересувалась на інші регіони.

На Холмщину чутки про плановане виселення українців з'явилися на кілька місяців перед акцією «Вісла». Навіть люблинський воєвода у звіті за квітень 1947 р. писав: *серед нього [українського населення – Г.К.] [...], домінує велике занепокоєння у зв'язку з переселенням, яке якобы має відбутися.*

Коли на півдні почалась акція «Вісла», страх перед виселенням наростав, адже доходили вже на Холмщину інформації про події на Перемищині чи Лемківщині. У звіті за травень воєвода писав: *Занепокоєння серед українського населення з приводу розповсюджуваних у терені чуток про плановане виселення все ширше та все серйозніше. Побойовання перед переселенням паралізує на східних територіях [люблинського воєводства] ритм щоденного життя.*

Ці інформації спричиняли почуття безвихідності та доводили населення до відчаю. Деякі шукали способу уникнення депортації. Одні писали звернення до властей з заявами про лояльність і проханням залишити на рідній землі. Особливо на це надіялись українські комуністи, які не вірили, що відплатою за їхню підтримку новій владі буде виселення. Інші люди залишали свої села і на деякий час переносились до рідні чи знайомих, надіючись що після виселенської акції повернуться.

Ще інші рішались міняти віросповідання, надіючись, що покінчення православ'я і перехід до Римо-католицької Церкви врятує їх перед виселенням. Це останнє явище було досить помітним. Воєвода так оцінював ситуацію: *Настрої серед вірних православної церкви у зв'язку з кружляючими чутками про плановане якобы переселення українського населення, спричиняють відплив від православ'я до католицизму.* Римо-католицька Церква старалась використати цю ситуацію і здобути нових вірних.

На Холмщині, яка входила тоді у склад люблинського воєводства, акція «Вісла» почалась в перших днях (за різними джерелами 2, 4 або 5) червня 1947 р., у рамках другого етапу виселенської акції. Виконували її тут 3-я і 14-а піхотні дивізії Війська Польського та інші менші формування.

Спочатку акція «Вісла» охопила Володавський повіт, де залишилося досить багато українського населення, яке було свідомим і добре організованим. Як писав у звіті командуючий люблинським військовим округом, спочатку акцією охоплено найбільш ворожо настроєні українські села, котрі давали сховище бандам УПА. До 15 червня виселено вже звітні перших 500 родин. Як стверджено у згаданому звіті: *початково акція виселення зустрічала багато труднощів, населення покидало своє майно і втікало до лісу.*

9 червня командуючий ОГ «Вісла» дав приказ поширити акцію на Томашівський та Грубешівський повіти, а згодом була вона поширена також на Холмський, Красноставський, Замой-

ський і Білгорайський. З черги 21 червня, для проведення дальшого виселення на території Люблинського воєводства, з формувань 14 дивізії, 11 піхотного полку та 360 солдатів Корпусу Внутрішньої Безпеки в рамках Операційної групи «Вісла» створено нову підгрупу «Люблин» під командуванням полк. Нікодема Кундеревича.

Спосіб проведення виселення був всюди подібний, хоч були відмінності в залежності від місцевих обставин та рішень командуючих відділами, які його проводили. Згідно з інструкцією, вночі військо оточувало село призначене до виселення. Вранці скликували мешканців в одне місце і повідомляли про виселення. Люди мали кілька-кільканадцять годин на збирання всього майна, яке могло поміститись на один, два, чи три вози. В деякі села відділ війська приходив вже в день і люди мали ніч на пакування. Люди переважно могли забрати з собою худобу. Часом давали також додаткові підводи (1-2 вози). Виселення відбувалися за списками українців виготовленими раніше службою безпеки та адміністрацією. Згодом колону мешканців вели до збірного пункту.

Ситуація виселюваних була безвихідною. Селяни протестували проти виселення, але при наявності війська і міліції не ставили чинного опору. Дехто пробував уникнути виселення. Одні (зокрема молоді) втікали в ліс (що збільшувало чисельність УПА) або до інших місцевостей, інші давали хабарі чиновникам або командуючим. Бувало, що незабаром після повернення до рідного села чи міста, знову приходили їх виселювати і вкінці залишали вони рідні землі. В деяких місцевостях виселенську акцію проводили брутально, в часі виселення були випадки побиття чи навіть вбивств українців органами війська та міліції.

В збірному пункті люди залишались переважно декілька днів. Під сторожею війська цілі родини, з дітьми, хворими, перебували під відкритим небом разом з худобою. В пункті збиралось одночасно навіть по кілька тисяч людей. Тут складали детальні списки виселенців. Проводили тут також арешти *ворожих та непевних елементів*, до яких зараховували інтелігенцію, діячів, більш свідомих і активних селян. Зі збірних пунктів переселенців керували до пунктів завантаження, котрі знаходились на залізничних станціях (часом збірні пункти були водночас пунктами завантаження). Українське населення з території Холмщини вантажили до поїздів у п'яти пунктах: Белжець, Буг Володавський (залізнична станція біля Володави), Холм, Вербковичі, Звежинець, а з Південного Підляшся також у Хотиліві. Перед завантаженням перевіряли списки і видавали виселенцям «евакуаційні

**Українське населення
з території Холмщини
вантажили до поїздів
у п'яти пунктах:
Белжець, Буг Володавський,
Холм, Вербковичі, Звежинець,
а з Південного Підляшся
також у Хотиліві.**

карти Державного Репатріаційного Управління». Вантажили по кілька родин до одного товарного вагону, худобу переважно в окремих вагонах.

Транспорти їхали під військовим конвоєм. Людей не інформували, де їх везуть. З Холмщини всі транспорти їхали до Люблина, а звідти, залежно від мети, на північ або захід. Дорога тривала кілька-кільканадцять днів. Проблемаю було харчування. На ніч вагони переважно зачиняли. Начальник транспорту отримував іменний список виселених та їх політичну характеристику. Як зазначає Євген Місило, найбільш негативно оцінювали українців з Томашівського та Грубешівського повітів. Перший транспорт з Холмщини відбув правдоподібно 4 червня 1947 р. зі станції Буг Володавський. Цей транспорт (R-417) з 320 особами (та з 134 конями, 181 коровою, 361 козами і овечками) до кінцевої станції Гіжицько прибув 8 червня. Транспорти з Холмщини ке-

ровані були м. ін. до таких місцевостей: Олесниця, Жмігруд, Гіжицько, Мисльбуж, Піжице, Оструда, Елк, Хошівель, Мронгово, Гданськ, Ельблонг, Лідзбарк, Кентшин, Бартошиці, Млинари, Грабско, Старогард, Ліліани, Битів, М'яско, Доліце, Лобез, Бялогард, Пасленк, Валч, Моронг, Оструда, Орнета, Лігніця, Суш, Сыцінава, Дзьвежуги, Новогард, Нідзіца, Брансво, Олєско, Карліно, Дравско, Кошалін, Грифіце, Слупськ, Щецінек.

Акція «Вісла» закінчилась на початку серпня 1947 р. 29 липня розв'язано Операційну групу «Вісла». Останній транспорт з переселенцями (R-509) відійшов 8 серпня саме з холмшаками з Білгорайщини зі станції Звезинець (був він скерований до Бялогарду, де прибув 12 серпня). На Холмщині акція «Вісла» була ще поновлена з 22 вересня. Додатковими виселеннями охоплено тоді 176 родин (614 осіб) з Томашівського, Грубешівського і Володавського повітів. Тривали вони до 30 вересня 1947 р.

Історики ще не встановили кількості українського населення виселеного з Холмщини у 1947 р. В літературі та джерелах зустрічаємо різні інформації – від 37 до 45 тисяч українців, виселених у 1947 р. з цілого Люблинського воєводства. Варто пам'ятати, що в цьому числі є також кілька тисяч українців з галицьких сіл (колишніх Рава-руського та Сокальського повітів Львівського воєводства), які у 1944 р. були приєднані до Люблинського воєводства. Щоб взяти кількість виселених з самої Холмщини треба також відняти біля 10 тисяч тих, які були виселені з Південного Підляшся (Більського та частини Володавського повітів). При нагоді варто згадати, що за даними адміністрації в ході акції «Вісла» з Люблинського воєводства разом з українським населенням «виселено» також 9364 коні та 14035 корів.

Українські виселенці з Холмщини потрапили в різні кутки тзв. Повернених земель: Долішня Сілезія, Західне та Східне Помор'я, Ольштинське. Досі не проведено детальних досліджень цього питання. Траплялось, що мешканці цього самого села опинилися у регіонах віддалених навіть о сотні кілометрів.

Після прибуття транспорту виселенців до місця призначення, їх розподіляли і місцева адміністрація керувала до місцевостей, де повинні поселитись. Згідно з інструкцією українське населення мало бути розпорошеним – не більше 10 % українців в одній місцевості, не менш 50 км від сухопутних кордонів, 30 км від морських, 30 км від воєвдських міст. Ті принципи часто не дотримувались. Депортованих поселяли в понімецьких господарствах, нерідко були вони дуже знищені. Кращі господарства були там вже зайняті. Крім жакливого економічного становища, додатковим елементом було вороже ставлення до українців з боку адміністрації і польського населення на цих територіях.

Переселенці акції «Вісла» не мали права повернення на рідні землі. Винятковими були випадки легального повернення. Ті, що повертали нелегально були арештовані і керовані до табору в Явожні, а в найкращому випадку назад на місце нового поселення на північних або західних землях. (Легальні повернення стали можливими щойно в 50-х роках.)

Особи, які були арештовані (чи то ще на рідних землях, чи вже на заході) потрапляли переважно до колишнього концентраційного табору в Явожні, де в жакливіх умовах перебували вони навіть до 1949 р. Не встановлено досі, скільки людей з Холмщини запроторено в Явожні. Відомо, що було серед них п'ятьох православних священників: оо. Василь Ляшенко, Дам'ян Товстюк, Йосиф Кондеус, Олексій Несторович та Микола Костишин.

Господарства залишені українцями були заселені поляками, переважно з сусідніх сіл або сусідніх повітів. Акцію заселення проводила державна адміністрація, хоч часто не була вона спроможна забезпечити майно, що було шаброване місцевим польським населенням. Часом не вдавалося також знайти відповідну кількість польських осадників і частина господарств залишалась опущеною, а з часом нищила і була розкрадена. Господарства, які залишили виселенці акції «Вісла», були формально забрані державою декретом від 27 липня 1949 р.

Акція «Вісла» мала звичайно трагічні наслідки також для церковного життя. Разом з населенням депортовано православне духовенство. Виселення уникло лише кількох священників з парафій визнаних державою, хоч і вони часом мали з цим проблеми. Після акції «Вісла» на Холмщині збереглися чотири православні парафії: Холм, Грубешів, Тарногород, Володава. В 1949 р. ліквідовано ще парафію у Володаві. Православна Церква втратила більшість свого майна та храмів. У володінні Церкви залишилось лише майно кількох визнаних державою парафій. Інші храми та церковне майно було переважно перейняте державою, розграбоване або зайняте Римо-католицькою Церквою.

Акція «Вісла» вплинула на збільшення активності УПА на території Холмщини. Ще в травні на південній Холмщині з'явилися формування УПА з Надсяння, які відступили звідти у зв'язку з акцією «Вісла». В ході виселенської акції ряди УПА поповнювались молодими людьми, які втікали перед виселенням до лісу. Після виселення українців УПА в липні-вересні 1947 р. палило залишені села, щоб не були вони заселені поляками. Такі випадки були особливо на Володавщині та Грубешівщині. УПА діяла на Холмщині ще до 1948 р.

1947 р. не закінчив депортації українців з Холмщини. Ті, хто уникнув виселень у 1947 р. надалі не міг почуватись вповні безпечним. Протягом чергових років, аж до початку 50-х, державна адміністрація провела ще де-

кілька менших локальних акцій виселення українців з Холмщини.

Акція «Вісла» була фактичним очищенням Холмщини від нечисленного вже і так (в результаті попередніх депортацій) українського православного населення. Міняла вона, як виявилось остаточно, етно-конфесійний характер цього регіону. З 1947 р. став він майже виключно польським і католицьким з нечисленими і не чисельними острівцями українства і православ'я. Цієї загальної картини не поміняли повернення невеликої частини українського населення у 50-х роках і часткова відбудова мережі Православної Церкви, чого звершенням було відновлення тут єпархіяльної структури у 1989 р.

1947 р. був останнім акордом цього розділу історії Холмської землі, коли український етнос був тут спочатку домінуючою, а потім однією з основних етнічних груп регіону. Цей рік закінчував тисячолітню історію Холмської гілки українського народу як окремої етнографічної і регіональної групи, яка плекала і розвивала свою своєрідну матеріальну і духовну культуру з особливостями мови, фольклору, звичаїв. Цей рік почав історію українців на Холмщині як невеликої «діаспорної» етнічної, чи точніше етно-конфесійної, групи, яка не могла вже відігравати більш помітної ролі в житті регіону.

Григорій Купріянович

Ігор Галагіда

Отець Дам'ян Товстюк — павловицький настоятель і в'язень Явожна

Zasadniczym celem przesiedlenia osadników „W” jest ich asymilacja w nowym środowisku polskim, dolożyć należy wszelkich starań, aby cel ten został osiągnięty. Nie używać w stosunku do tych osadników określenia „Ukrainiec”. W wypadku przedostania się z osadnikami na Ziemię Odzyskane elementu inteligenckiego, należy taki bezwzględnie umieszczać osobno i z dala od gromad, gdzie zamieszkują osadnicy z akcji „W” — так звучав фрагмент інструкції, виготовленої польським Міністерством Повернених Земель (Ministerstwo Ziemi Odzyskanych) у листопаді 1947 р., тобто після акції «Вісла», в ході якої майже 150 тисяч українців насильно виселено з рідних земель до північних і західних районів Польщі. До інтелігенції, звичайно, зараховувалося і духовенство, й тому в таборі в Явожні ув'язнено 28 українських священиків, із цього 22 греко-католицьких та 5 православних. Деяких задержано вже на новому місці життя (наприклад православних отців Олексія Нестеровича, Миколу Костишина, Йосипа Кундеуса), але більшість арештовано в час самої виселенської акції. Одним із них був о. Дам'ян (в інших джерелах Дем'ян, Демид) Товстюк — настоятель села Павловичі на Холмщині.

Народився о. Дам'ян — як сам писав — 31 вересня 1911 р. в селі Мамаївці Нові на Буковині в межах тодішньої Румунії (тоді Мамасшти-Ноні, сьогодні Мамаївці — в Україні) в українській селянській сім'ї Василя й Анни (дівоче прізвище Савчук) Товстюків. Початкову освіту здобував у місцевій школі (закінчив 5 класів), а з часом (від 1921 р.) навчався у Державній гімназії в Чернівцях, яку закінчив матурою у 1929 р. Свою науку від 1930 р. продовжував на Чернівецькому університеті (факультет теології). У 1936 р. закінчив студії й отримав диплом магістра теології.

Був висвячений 31 серпня 1936 р. митрополитом Віссаріоном. Ще перед висвяченням Дам'ян Товстюк одружився. Його жінкою стала Теодора Вашкан. 11 вересня 1938 р. народилася їхня перша дитина — син Ігор. У 1937 р. о. Д. Товстюка призначено адміністратором православної парафії в Цульуеті (Румунія). Їх настоятелем став від 1938 р. Свої душпастирські обов'язки виконував він, мабуть, бездоганно, оскільки митрополит Віссаріон нагородив його золотим хрестом.

Деякі джерела подають, що о. Д. Товстюк приїхав до Польщі у 1940 р., втікаючи перед советським терором. Сам священик писав в офіційних документах, що прибув до Варшави у 1939 р. з метою продовжування студій та писання докторату. Можливо, що просто боявся подати правдиву причину. Безсумнівне є лише це, що після падіння Польщі о. Д. Товстюк зголосився до адміністратора Православної Церкви на Холмщині та Підляшші — архипресвітера Йоана Левчука, який призначив його настоятелем у селі Павловичі на Холмщині.

Тоді в Павловичах не було церкви. 31 липня 1929 р. її зруйнувала польська влада. Перестала тоді також існувати павловицька парафія, до якої належали й українці поблизу села Гонятин. Вірні були приєднані до парафії в Долобичеві. З приходом німців почалося українське відродження на Холмщині. Не обминуло воно також Павлович та Гонятин. Свідоме українське населення розбудувало уціліле приходство в Павловичах на церкву та хату для священика.

Майже нічого не знати про о. Дам'яна в роки війни й польсько-української боротьби 1943–1947 рр. Додумуватися лише можна, що він ділив долю й долю своїх парафіян. Не відмовлявся від своїх священичих обов'язків: відправляв богослужіння, хрестив, вінчав і — щораз частіше — хоронив. Це він, між іншими, на павловицькому цвинтарі хоронив 20 повстанців і 2 санітарки з сотні «Дуба», які загинули в бою з НКВС на колонії Корчунок у 1945 р.

17 червня 1947 р., в ході акції «Вісла», вагітну жінку о. Д. Товстюка та його сина вивезено на північні землі, а його самого арештовано й запроторено у таборі в Явожні. Ув'язнений о. Д. Товстюк не знав, що його жінка 23 грудня 1947 р. народила двох синів — Бориса та Гліба. Слід підкреслити, що священик постійно був громадянином Румунії й його арештування з погляду міжнародного права було незаконним.

На волю о. Д. Товстюк вийшов 8 березня 1949 р. Вдалося йому від-

найти сім'ю, яку поселено в невеличкому містечку Прабути Ольштинського воєводства. На початку не повернувся до душпастирства. Став світським працівником у Мальборку, а від 1951 р. працював у Шевсько-каменярському кооперативі «Свобода» в Прабутах. Все ж таки

**17 червня 1947 р.,
в ході акції «Вісла»,
вагітну жінку о. Д. Товстюка
та його сина
вивезено на північні землі,
а його самого арештовано
й запроторено у таборі в Явожні.
(...) Слід підкреслити, що священик
постійно був громадянином Румунії
й його арештування
з погляду міжнародного права
було незаконним.**

продовження на стр. 18

Іван Дацюк

*Ваше місце де інде – на заході...***Акція «Вісла» в колонії (присілку) Ситита, Володавського повіту**

В час акції «Вісла» мав я 14 років. Жили ми на селі, на колонії Ситита біля Кривовербі, Володавського повіту. В селі було 15 номерів – 12 православних українців та три родини католицькі – поляків. Мої батьки мали троє дітей, мене та молодшу сестру і брата. Господарку мали ми добру – 25 гектарів землі: 12 – поля, 5 – луки і 8 – лісу. В обійсті крім хати була оборя, стодола, шпихлір, комірка, мала конюшня, був також великий садок, а все обійстя обсажене липами. Тримали ми коні, корови, овечки, свині...

Прийшов 1947 р. Вже два місяці раніше чути було, що має бути виселення українців. Ситита залишилася невиселеною довше, сусідні села – Кривовербу, Вигалев – виселили перед нами. До нас військо приїхало 12 червня у південь. Військо розсипалося по цілій колонії, по двох, трьох приходили до кожної хати. Сказали нам: забирайтеся, бо ваше місце де інде – на заході. Повідомляли всіх, що до ранку маємо час спакуватися.

Була остільки цікава ситуація, що наказали забиратися цілій колонії, як 12 українським православним родинам, так і трьома польським. Вони були дуже тим здивовані, робили все, щоб того уникнути. Ніколи не думали, що поїдуть разом з нами. Але казали забиратися всім. Два номери з нашої колонії не поїхали. Втекли раніше і коли прийшло військо, їх не було в селі. Всі інші 13 номерів поїхало. Потім, коли ті дві родини повернулися до Ситити, також і їх виселили.

Військо стояло в селі цілу ніч. Ми шикувалися, в ночі забили ще свиню. Крім нашого воза дали нам ще один-два вози, щоб забрати речі. Наступного дня, 13 червня, з самого ранку, як батько так і інші господарі, пішли до Володави з коровами. Решта родини – я з матір'ю, двоохрічним братом, одинадцятирічною сестрою і бабусею – вирушили з Ситити о годині дев'ятій... Їхали

цілий день і ніч. Весь час з нами їхало військо. Погода була чудова, натомість вечором пішов великий дощ.

Над ранком переїхали ми через Володаву і заїхали на станцію. Там кілька днів чекали на площі. Врешті заладували нас на товарні вагони, по дві-три родини до одного, худобу окремо. Не знали ми, куди будемо їхати. Повезли нас шляхом з Володави на Холм, пізніше Люблин-Радом-Ченстохова-Вроцлав-Волув-Сьцінава. Не мали ми чим кормити корів, коли ставали десь в полі косили траву, конюшину. Їхали так кілька днів.

Висадили нас в Сьцінаці на станції. Звідти казали їхати п'ять кілометрів до села Пшихова, до понімецького фольварку, який був пустий. Була там велика стодола, мурована оборя, шопа та дві хати – більша і менша. Фольварк був зруйнований, розшаваний, будинки не мали цілого даху, хати без вікон, дверей. Висадили нас там п'ять родин з Ситити. Чотири родини пішли до великої хати, а нам випала ця менша.

Почали там якось ночувати. В перші дні батьки знайшли одного господаря в сусідньому селі, у якого орали картоплюсько, щоб мати картоплю для харчування і садження. Це був червень і ми її посадили, щоб ще виросла. Потім батьки наймалися до роботи у господарів і шикувалися, щоб осінню засіяти поле.

В селі в більшості жили репатріанти – поляки зі Сходу, які між собою говорили по-українськи. Коли виходили ми вечором на село чути було виключно українські пісні. Були там також дві родини автохтонів. День-два раніше перед нами приїхало тут кілька лемківських родин. Були ще дві-три родини з Ситити, які поселили в іншому місці. Разом було нас біля 12 українських родин. І так почалося нове життя...

Іван Дацюк

Списав Григорій Купріянович

Микола Новосад

*Нема нічого прихованого, щоб не відкрилося...***Акція «Вісла» в селі Ощів, Грубешівського повіту**

Село Ощів – це одне з найкращих сіл на Грубешівщині. Воно розташоване на самому кордоні з Галичиною. По холмській стороні межує з Долобичевом, Гонятином і Жабчем, по галицькій – з Варяжем і Сулімовом.

Точної дати заснування села не можна встановити в зв'язку з недостатністю документів, але початки села сягають сивої давнини княжої доби. Що в цьому часі (приблизно XIV ст.) воно існувало дізнаємося з книги Анджея Янечка *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego województwa белзkiego* (Wrocław-Warszawa 1992). Коли белзька земля перейшла до Польщі (1409 р. або 1419 р., с. 349) село Ощів отримав на власність Миколай Жондло з Єзьор Варшавської землі. У 1468 р. Миколай Жондло спільно з новими власниками сіл Гонятина, Павлович, Тереміна, Горошиць побудували тут костел. Церква звичайно вже існувала.

В своєму виступі-спогаді хочу звернути увагу на дві справи: на любов-прив'язаність до рідної землі та на творення пропаганди ненависті.

Моя родина тричі виїжджала з рідного села і двічі поверталась до нього. Перший раз було це наприкінці літа 1945 року, коли напів «добровільно», напів примусово їхали до збірному пункту Забуже біля Сокаля (25 км від Ошова), щоб пізніше бути вивезеними до Радянського Союзу. Цей виїзд був здійснений зі страху, щоб не повторились події, які мали місце на Грубешівщині в 1943-44 роках, коли з рук польського підпілля, яке очолювали «Рись» (С. Басай) і «Віктор» (З. Яхимек) згинуло біля 4 тисячі українського православного населення. Перебули ми там три тижні, але любов до своєї землі, до місця народження була непереможна. Батьки рішили вертатися назад, до себе.

Другий раз виїжджали в червні 1947 р. Вже в рамках акції «Вісла» вивезли нас до Долобичева (3 км від Ошова), де був збірний пункт. Звідси мали ми їхати далі в незнане, але батько будучи багатим господарем і маючи добрі контакти у гміні якось справу полагодив. Підплатив кому треба і повернулись ми знову додому.

Проте запланований і розроблений владою механізм, етнічна чистка, була проведена від краю до краю. З 22 по 30 вересня того ж року позбирано, а властиво зігнано як залишки українців, так і мішані родини з Грубешівського повіту. Як зараз вже відомо виселено 66 родин, у складі яких найшлися 231 особа. У Вербоковичах біля Грубешова (40 км від Ошова) завантажено нас у вагони і після 10-ти днів подорожі завезли нас до Ілави.

Ця депортація, ці три виїзди проявляє менталітет селянина, його патріотизм і любов до своєї землі. Це так гарно показано в програмах літератури польської школи відносно польського селянина, а саме на прикладі возу Джимали і Сьлімака з *Placów-ki* Б. Пруса. Тільки польська «народна» влада була більш консеквентна і жорстока. Бо хлоп велькопольскі Міхал Джимала, не отримавши дозволу на побудову дому, міг замешкати в цирковому возі на своїй *ojcowiznie*, а німецька адміністрація його не викидала. Сьлімак, хоч простий і темний хлоп, у боротьбі за свою землю перемагає групу освічених колоністів і насильно його з неї не усувають.

Друге питання це творення брехні і ненависті. В червні 1947 р., коли ми були на збірному пункті в Долобичеві, приїхала якась група фоторепортерів, мабуть фотохроніка з Варшави. У між часі військо заарештувало і замкнуло в підвалах простих селян, які з УПА не мали нічого спільного. По кількох днях такої «од-

Олександр Колянчук

Приреченими на асиміляцію...

Акція «Вісла» в селі Вілька Тарнівська, Холмського повіту

У червні 1915 року, з наказу відділу російської армії, мій батько, тоді 14-літній юнак, разом з усіма мешканцями Вільки Тарнівської та всього Холмського повіту вирушив у т.зв. біженство. Чому й куди, ніхто не знав. Подібно перед австрійськими військами, які мали нищити все що живе. Оглядаючи з сусіднього Тарнова як горять усі обійстя в рідному селі, мабуть не думав, що в його житті прийдеся вдруге, але за участю польського війська, вирушати тим разом не в біженство, але в безповоротну дорогу. Адже метою акції «Вісла» була «остаточна ліквідація української проблеми у Польщі». Не думав також мій батько, що товаришуватиме йому у цьому – подібно як він, своїм батькам, а моїм дідам – 14-літній син – Олександр.

Думка про щось подібне не могла зродитись в його уяві. Адже після повернення з біженства воював у 1920 р. в рядах польського війська з більшовиками. Проживши кілька років у землянці, доробився врешті власної хати. Потім вдруге в рядах польського війська брав участь у вересневій кампанії 1939 р. В роки другої світової війни допомагав втікачам-полоненим Червоної армії. Після закінчення війни разом з рядом односельчан, які не опинилися у січні 1945 р. в районі Одеси, брав участь у працях комісії, яка проводила референдум 30 червня 1946 р. у сусідній гміні Циців, відтак у працях при виборах до Сейму 19 січня 1947 р. Отож не було підстав до зарахування мешканців Вільки Тарнівської як ворогів «народної влади».

Але сталося інакше, адже їх мала охопити акція «Вісла». Отож, її метою було очищення Холмщини з непольського, чіткіше не-католицького, елементу. Цю частину роду Колянчуків, яка на початку ХХ ст. вирішила стати католиками і – як правило – були зараховані до польської національності, виселення не охоплено. Один із членів католицької гілки роду, прибулий з робіт

сядки» звичайно вийшли занедбані, зарощені, обдерті й ці фото-репортери робили зйомки тих нещасників, щоб пізніше показувати в масмедіа, як виглядають *banderowscy*. А пересічний поляк розумів *Ukraińcy*. Це приклад підступної антиукраїнської пропаганди. А такі факти були не поодинокі. У кварталнику „Karta” (№ 26/1998) поміщено 5 знімків під заголовком *Ujęcie* (с. 143-145), з таким коментарем: *realizacja propagandowego zapotrzebowania na obszarpanych, poddających się „bandytów z UPA”*.

На кінець додам, що пропаганда роками, а навіть до сьогоднішнього дня, «описувала», що депортовані отримували господарства з гарними житловими і господарчими будинками та господарчим обладнанням. А це ще одна неправда. Наша триособова родина в Ліповому Дворі біля Ілави отримала одну кімнату без вікон, де були розбиті два ліжка і крісло. Була також кухня. Але цією ж кухнею користалась також триособова родина Варшави з Гонятина, а умовлювання їхньої кімнати виглядало так як і у нас. Дозволю собі процитувати фрагмент з дискусії про акцію «Вісла» в тижневику „Przegląd Tygodniowy” від 27 травня 2000 р.: *Twierdzenie, że przechodzili na „lepsze” po dwóch latach szambrownictwa i osadnictwa Polaków na Ziemiach Odzyskanych, doprowadziło do Benders (prof. KUL) i Ratajczaka z prawej i kolektywizatorów z lewej.*

Не буду продовжувати і подавати більше прикладів з тих трагічних часів. Це представлено в доповідях і споминах виступаючих переді мною. Хочу подякувати Церкві за організацію цієї конференції-зустрічі, де врешті-решт можна було сказати правду про це лихоліття, яке відбулось у 40-х роках ХХ ст. на нашій чудовій Холмській землі, бо – як написано у Святому Письмі – *нічого прихованого, щоб не відкрилося, а скритого, щоб не виявилось* (Лука 12,2).

Микола Новосад

Це текст виступу підготовленого з нагоди Конференції у 55-річчя акції «Вісла» 15 червня 2002 р. в Холмі.

у Німеччині поселився ще у цей сам день у батьківському господарстві з домовленістю що на перехідний період. Але це вже окрема тема.

Так у липневий сонячний день 1947 р., коли усі селяни готовились до – цілий рік очікуваного в житті хлібороба – періоду збирання урожаю, в село прибуло військо з наказом, щоб протягом кількох годин бути готовим до виїзду. Де? – ніхто не знав. Чому? Була скоріше інформація – за посередництвом місцевої клітини Польської Робітничої Партії (ПРП) – що усі мешканці української національності, також члени ПРП, родини службовців міліції та інших органів «народної влади», будуть переселені на західні землі. Залишаться жінки з мішаних родин, але чоловіки української національності підлягають виселенню (один із них С. Цимбалюк був переселований кілька разів на Ольштинщину, а востаннє у 1950 р. на територію Кошалінщини).

Після майже шестигодинової подорожі у післяобідню спеку кілька десятків фірманок з майже 160-особовою групою волянтів мандрувало, багатьох останній раз, витопаєм шляхом. Тим разом не на молебень до собору в Холмі, але приреченими на асиміляцію на території повернутих Польщі північних земель. Немає слів на описання пережитого на цьому шляху, а відтак під час подорожі в товарних вагонах, разом з тваринами, в товаристві інвазії вошей, нестачі води, харчових продуктів...

Врешті, після подолання траси Холм-Люблин-Остроленка-Ольштин-Пасленк, було очікування на нове місце поселення. І нова трагедія – споріднені родини отримували місцевості віддалені від себе навіть на 50 км. У більшості випадків у місцевостях тих не було вже вільних садіб, лише зруйновані війною приміщення – без вікон, дверей, із знищеними дахами. Ряд родин, в тому числі сім'я маминої сестри з трьома іншими родинами, була поміщена в хліві заповненим гноєм. Перебували в ньому майже два тижні.

Я з батьками мандрував коло двох тижнів від села до села, щоб врешті-решт, законним і незаконним шляхом, знайти місце в селі Добри у хатині з ХХ ст., до якої ніхто до серпня 1947 р. не наважився на довше входити. В хатині цій поселились ми, разом з родиною Шимчуків. Так у двох приміщеннях, без господарських будинків (а мали ми разом 4 коні та 4 корови) почало жити дві чотирьохособові родини. А й за те приміщення ми від перших днів почали оплачувати солтисові цього села працею без будь-якої заплати.

Олександр Колянчук

Пишіть спогади...

Холмицаки!

55 років тому була проведена акція «Вісла», яка так помітно вплинула на долю українців Холмщини. На жаль, досі записано небагато свідчень про це, як ці події відбувалися на Холмщині.

Для збереження пам'яті про цю трагічну сторінку історії Холмського краю необхідно записати якнайбільше споминок очевидців цих жахливих подій. Інакше пам'ять про лихоліття 1947 р. відійде в небуття...

Пишіть свої спогади про акцію «Вісла», про свої села, родини і надсилайте їх на адресу «Холмського Вісника». Тих, хто хоче розповісти про ці події, про своє життя також просимо про контакт з редакцією.

Зберігаймо нашу пам'ять, передаймо її наступним поколінням! Чи пам'ять про українське минуле Холмщини збережеться – залежить від Вас!

Д-р Григорій Купріянович,
Головний редактор «Холмського Вісника»

Отець Дам'ян Товстюк — павловицький настоятель і в'язень Явужна

продовження зі стр. 15

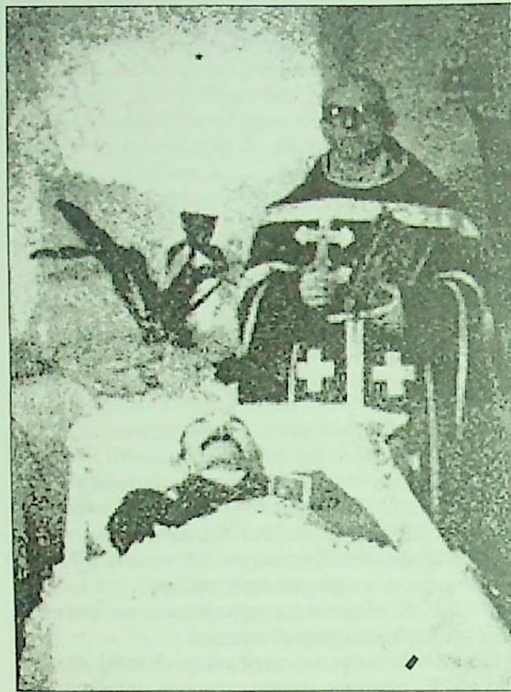
постійно він був під наглядом функціонерів УБ (Urząd Bezpieczeństwa) і партійних урядовців. *Z pracy zawodowej wywiązywał się dobrze, w życiu społecznym zakładu nie udzielał się* — писав один із них. 27 листопада 1949 р. в Теодори й о. Дам'яна Товстюків народилася четверта дитина — дочка Лариса.

Проживаючи в Прабутах, о. Дам'ян, мабуть, встановив зв'язок зі своїми бувшими парафіянами, з яких частину поселено на Мазурах, і вирішив повернутися до священства. Клопотатися у цій справі почав у 1952–1953 рр. На початку 1954 р. до державних влад звернувся з проханням у справі о. Д. Товстюка також архієпископ білостоцький і гданський Тимофій, а згодом і митрополит Макарій, але на перешкоді стало це, що о. Д. Товстюк не був польським громадянином. Після довгих листувань варшавський Уряд віросповідань (Urząd do Spraw Wyznań) у липні 1954 р. заявив, що *nie podnosi zastrzeżeń przeciwko powierzeniu ks. Towściukowi D. pełnienia obowiązków prawosławnego duchownego przed formalnym uzyskaniem obywatelstwa polskiego*.

Перед приїздом до Венгожева, о. Д. Товстюк отримав також дозвіл на виїзд у Чехословаччину, але не рішився на це, мабуть — як подають маловірогідні державні документи — за намовою старшого (музично уздібненого) сина Ігоря, який закінчив музичну школу й загальноосвітній ліцей в Квідзиню та продовжував науку у Варшаві. За іншими джерелами о. Д. Товстюк хотів виїхати до Румунії, але відмовило йому посольство цієї держави. Так, о. Дам'ян 24 серпня 1954 р. став настоятелем у Венгожеві на Мазурах, серед — як сам часто говорив — «своїх грубешівців».

Колишніх парафіян о. Д. Товстюка жило в навколишніх селах досить багато — між іншим у великому селі Бані Мазурські. О. Дам'ян часто відправляв для них Служби Божі по хатах, а з часом домовився з місцевим протестантським пастором, який дозволив правити Богослужіння в місцевій каплиці. Безконфліктно, здається, він вмів також утримувати зв'язки з місцевими греко-католиками, яких у Банах Мазурських була серед українців більшість. Позбавлені власних богослужінь, чимало з них ходили до о. Д. Товстюка, а не до місцевого римо-католицького костела.

Працівники УБ й інші урядовці все ж таки постійно слідували за о. Д. Товстюком. *Otrzymuje listy z zagranicy, Czechosłowacji i Rumunii, jak też z ziem Polski, skąd Ukraińcy zostali wysiedleni. Był we wsi Pawłowice księdzem i jako taki brał udział w grzebaniu bandytów. Na terenie powiatu utrzymuje on kontakt z ludnością ukraińską, której członkowie byli w częstych wypadkach członkami OUN-UPA. Ostatnio żył w dobrych stosunkach z ob. Górskim z Wilkowa, którego zięć został aresztowany. Sprawą ks. Towściuka interesuje się UB* — такого роду замітки можна віднайти в документах.

Отець Дам'ян Товстюк
на похороні Григорія Галагіди.
Бані Мазурські, початок 50-тих років.

Отець Дам'ян не витримував, мабуть, постійної напруги й літом 1957 р. — після жовтневої «відлиги» 1956 р. — перестав бути настоятелем (заступив його о. прот. Володимир Цехан з Гіжицька) й виїхав до Румунії.

Умови, які там застав були, мабуть, ще гірші як в Польщі й тому від листопада 1957 р. вдруге став настоятелем у Венгожеві.

У цьому часі син о. Д. Товстюка, Ігор закінчив науку

й почав працю в одному з варшавських оркестрів, з яким і поїхав на гастролі у Париж, де й він залишився. (Інформація, що у виїзді допомогла, закохана в нього дочка тодішнього міністра оборони Польщі, Маріана Спихальського, є досить неймовірною та маловірогідною). Згодом — мабуть під кінець п'ятдесятих років — сюди він стягнув також свою родину.

Авторові цих слів майже нічого не відомо про останні роки життя о. Д. Товстюка. Знаємо лише, що щастя родини не тривало довго. Кар'єра Ігоря Товстюка обірвалася й він наклав на себе руки. Після смерті сина, о. Д. Товстюк переїхав до Мюнхену, де й після року помер. Похоронено його на кладовищі в Мюнхені.

Ігор Галагіда

Статтю виготовлено на основі архівних документів, які зберігаються в Архіві нових актів (Archiwum Akt Nowych) у Варшаві, Державному архіві в Ольштині (Archiwum Państwowe w Olsztynie) та спогадів Євгенії Іваник (дівоче прізвище Галагіда) з Торонто.

Якщо хтось із читачів має інші, точніші інформації про долю о. Дам'яна Товстюка або його родини просимо писати на адресу редакції «Холмського Вісника» або автора статті: Igor Halagida, ul. Kurierów AK 5A m. 5, 80-041 Gdańsk, Polska.

Перше десятиліття після акції «В»...

Подією в наукових дослідженнях післявоєнної історії українців у Польщі, а зокрема акції «Вісла» та її наслідків, стала поява книжки молодого українського історика з Гданська д-ра Ігоря Галагіди *Українці на західних та північних землях Польщі 1947-1957* (Українці на західних та північних землях Польщі 1947-1957). Це фактично перша монографія, яка цілісно представляє становище українського населення на тзв. Повернених землях (Ziemiach Odzyskanych) безпосередньо після акції «Вісла».

Символічно, що книжка з'явилася саме цього року – у 55-у річницю акції «В». Вартий уваги факт, що робота видана Інститутом Національної Пам'яті – державною установою, якої завданням є вивчення і збереження пам'яті про тоталітарне минуле Польщі другої половини ХХ ст.

Книжка нараховує понад 250 сторінок, з цього майже 90 займає публікація джерельних документів. Монографія поділена на вступ, чотири розділи і закінчення, крім джерельного анексу видання містить також бібліографію та особовий і географічний покажчики. Увагу привертає гарне едиторське оформлення книжки.

Монографія написана за чітким хронологічним принципом. У вступі автор дає огляд літератури та джерельної бази своєї роботи. Спирається вона в основному на архівних матеріалах, друкованих джерелах (спогадах, документах) та існуючій літературі.

Введенням до аналізу основної теми є перший розділ *Переселення українського населення на західні та північні землі Польщі*. Його зміст ширший як вказує заголовок, оскільки у цьому синтетичному нарисі автор пробує представити політику польської комуністичної держави в українському питанні в перший період після війни (1944-1947), зверненням якого стала акція «Вісла».

Наступні розділи охоплюють три періоди в історії українців на західних та північних землях Польщі, для виділення яких основним критерієм була еволюція державної політики по відношенню до українського питання. Внутрішня структура кожного з розділів дещо відмінна, що виникає з особливостей даного періоду.

У другому розділі *Перші роки українців на західних та північних землях Польщі (1947-1952)* автор представляє становище українського населення безпосередньо після депортації, в найбільш важкий період. *До відлиги (1952-1955)* – це назва третього розділу, який присвячений першим зрушенням у ставленні до українців. Саме тоді, після відомої постанови Політбюро

ЦК ПОРП від 4 квітня 1952 р., відбулись зміни у політиці держави, зокрема в питаннях культури, церковного життя, повернень, шкільництва, але також в економічному питанні.

Останній, четвертий розділ – *Зміни та великі надії (1955-1957)* показує період найбільшого поживлення і надій українського населення в період політичної відлиги в Польщі. Автор вказує на еволюцію державної політики – від лібералізації до поступового обмеження розвитку українського життя, що починається вже у 1957 р., який і став кінцевою цезурою монографії.

У книжці автор дає синтетичну картину еволюції становища українського населення на північних та західних землях Польщі в першу декаду після акції «Вісла». Трафічно підкреслює, що *Перше десятиліття перебування на західних та північних землях було для переселених українців рішучим періодом. Саме прийняті тоді постанови та поведінка рішали не тільки про долі окремих осіб чи родин, але також про майбутнє всієї національної групи* (с. 129).

Знаходимо у книжці також холмські акценти. В першу чергу треба тут згадати, що сам автор – нащадок виселенців з Холмщини (с. Гонятин, Грубешівського повіту). «Холмською» є також обкладинка книжки, поміщена на ній знімка представляє родину автора (є на ній навіть його кільканадцятимісячний батько) переселену в 1947 р. з Гонятину до Бань Мазурських. В тексті роботи можемо також знайти безпосередні відкликання до Холмщини (с. 22, 23-24, 27, 29-30, 37, 53, 62, 65, 66, 87, 90-91, 120, 144, 166-169, 178, 187, 188, 207-208), хоч в основному становище українського населення на нових місцях поселення представляє вона загально, без наголосу на його регіональне походження. Звичайно ця загальна картина стосується також виселенців з Холмщини, які в ході акції «Вісла» опинилися на північних і західних землях Польщі.

Монографія І. Галагіди систематизує наші знання про долю українців переселених у 1947 р., але передовсім доповнює їх новими інформаціями, а також спростовує деякі прийняті в історіографії або публіцистиці тези. Звичайно не всі питання повністю висвітлені, багато проблем вимагає дальших досліджень. В цілому робота молодого гданського історика є важливим внеском у вивчення минулого цієї західної гілки українського народу, що в результаті акції «Вісла» стала ще більш «західною».

Григорій Купріянович

Hałagida Igor. *Українці на zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947-1957*. - Warszawa 2002. - 259 ss.

ХОЛМСЬКА БІБЛІОГРАФІЯ (5)

Продовжуємо бібліографію публікацій про Холмщину, які з'явилися у 1997-2002 рр. Цей випуск *Холмської бібліографії*, як і весь номер «Холмського Вісника», присвячений новим публікаціям, які торкаються акції «Вісла» на Холмщині, її наслідкам та долі холмщаків на вигнанні.

Гук Богдан. Козак Михайло. Новосад Микола. Яремко Адам.

Чужинне, іди скажи Україні. Увчнення трагедії Закерзоння в 1944-1947 роках. / Фотоальбом за редакцією Богдана Гука. - Перемишль 2001. - 253 с.

Альбом містить знімки та інформації про місця української національної пам'яті (пам'ятники, таблиці, хрести – у цьому споруджені у 50-ліття акції «Вісла»), м. ін. на Холмщині: в Холмі, Шиховичах, Верховинах, Голі.

Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади у трьох томах. - Т. 2: 1946-1947 рр. / Відповідальний редактор Юрій Сливка. - Львів 1998. - 539 с.

Монументальний збірник містить 164 документи. Більшість з років 1946-1947 і стосується виселення українського населення з післявоєнної території Польщі (м. ін. з Холмщини) як до СРСР, так акції «Вісла». У збірнику поміщено також документи 1948-1997 рр., які

представляють наслідки і відгомін виселень українців.

Депортації українців та поляків: кінець 1939 – початок 50-х років (до 50-річчя операції «Вісла»). / Упорядник Юрій Сливка. - Львів 1998. - 132 с.

Збірник матеріалів наукової конференції, містить статті про різні аспекти переселень, у цьому про акцію «Вісла».

Ігнатюк Іван. Трагічні події на Холмщині і Південному Підляшші в 1947 р. // «Наше Слово». - 2002. - № 23. - С. 5.

На землі чужосторонській. Пропам'ятна книга випускників українистики Вчительської студії в Щеціні (1957-1963). / Зладив Степан Заброварний. - Варшава-Щецин 2001. - 223 с.

Збірник статей і спогадів про українську філологію Вчительської студії в Щеціні, де навчалися також холмщаків, виселених в акції «Вісла» на північно-західні землі Польщі.

продовження на стр. 20

Від редактора

У Ваші руки, після майже двохрічної перерви, потрапляє черговий номер «Холмського Вісника». Організаційні і фінансові труднощі припинили випуск часопису на так довгий час. Наші плани часто і систематично видавати «Холмського Вісника» – в умовах відсутності на Холмщині достатніх кадрів і браку фінансового забезпечення часопису – виявились надто амбітними і нереальними.

Просимо вибачення за нерегулярний випуск часопису всіх, які чекали чергових номерів «Холмського Вісника». Особливо перепошуємо тих, хто звертався до нас з листами, на які не були ми спроможні відповісти, та з замовленнями, яких довгий час ми не реалізовували. Дякуємо за всі пожертви (список жертводавців буде поміщений у черговому номері). Зараз будемо – в міру можливостей – зв'язуватися з нашими читачами і жертводавцями.

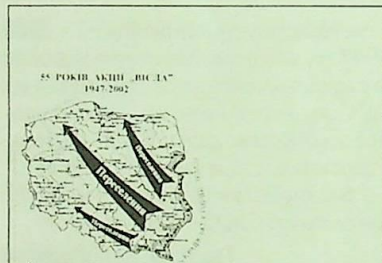
«Холмський Вісник» є повністю громадським почином, без жодної підтримки з зовні, всі редакційні праці виконуються безплатно. Це зумовлює функціонування часопису, тим більше, що людей до таких праць небагато. Старатимемося продовжувати видавання «Холмського Вісника», наскільки буде це можливо. Черговий номер плануємо видати до свята Пречистої, будуть там поміщені інформації з життя Холмщини і холмщаків за 2001 та 2002 рр.

Просимо Вашої підтримки. Не тільки фінансової, але також мериторичної – будемо дуже вдячні за всякі статті, інформації з життя Холмщини та холмщаків у всьому світі, за Ваші спогади, листи, статті про історію та традиції Холмщини. Інформуємо, що на сторінках «Холмського Вісника» можна поміщувати некрологи холмщаків, що відійшли від нас, прощальні біографічні статті, інформації про майбутні заходи.

Надіємось, що нашим спільним зусиллям зможемо продовжити видавання цього єдиного українського холмського часопису.

Редактор

Конверти з нагоди 55-річчя акції «Вісла»

Конверти присвячені 55-річчю акції «Вісла» можна замовити за адресою:

Andrzej Szmigielski
ul. Robotnicza 96/10
82-300 ELBLĄG
тел. (0-55) 2346000

Ціна одного конверту 0,40 zł.

ХОЛМСЬКИЙ ВІСНИК

Головний редактор: Григорій Купріянович.

Співпраця: Андрій Артемюк, Роман Висоцький, Єлизавета Дарморост, Наталія Киц, Олександр Коляничук, о. Іван Лукашук, Микола Новосад.

Представник редакції в Канаді: Анна Назарович (Торонто).

Представник редакції в Україні: Йосип Романюк (Львів).

Технічне оформлення: Григорій Купріянович.

Комп'ютерне оформлення знімків: Славомір Рощенко.

Мовна коректа текстів: Іван Бакунович.

Тираж: 1500 прим.

Не всі погляди висловлені на сторінках часопису є поглядами редакції. Не замовлених матеріалів редакція не повертає.

Адреса для зв'язку:

Grzegorz Kuprianowicz, Al. Racławickie 33/62, 20-049 Lublin.

E-mail: cholmskyj-visnyk@poczta.wp.pl

Банківський рахунок редакції:

Wschodni Bank Cukrownictwa S.A. I Oddział w Lublinie
nr 14601181-27016-510293-01

Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie

Чеки просимо виписувати на:

Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie
(з позначенням: *Cholmskyj Wisnyk*).

ХОЛМСЬКА БІБЛІОГРАФІЯ (5)

продовження зі стр. 19

Drozd Roman. *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989*. - Warszawa 2001. - 380 s.

У монографії – також про українців на Холмщині та холмщаків на північних і західних землях Польщі.

Drozd Roman. *Pomoc materialna państwa polskiego dla ludności ukraińskiej w latach 1947-1960*. // *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski 1918-1989*. - T. 1. / Pod red. R. Drozda. - Warszawa 2000. - S. 197-210.

Drozd Roman. *Władze polskie wobec ludności ukraińskiej w latach 1952-1959*. // *Ziemie zachodnie i północne Polski w okresie stalinowskim*. / Pod redakcją Czesława Osękowskiego. - Zielona Góra 1999. - S. 175-185.

Стосується також холмщаків виселених в акції «Вісла» на північні і західні землі Польщі.

Gieszczyński Witold. *Osadnictwo ludności ukraińskiej na terenie województwa olsztyńskiego w ramach akcji „Wisła” (w świetle dokumentów urzędowych)*. // „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie”. - Nr 8. - Prace Historyczne. - Z. 1 (1997). - S. 125-134.

Також про розселення переселенців з Холмщини.

Hałagida Igor. *Spoleczna, kulturalna i oświatowa działalność Ukraińców w województwie gdańskim po 1945 roku*. // *W starej i nowej ojczyźnie. mniejszości narodowe w Gdańsku po drugiej wojnie światowej*. / Pod redakcją Igora Hałagidy. - Gdańsk 1997. - S. 67-83.

Стосується також холмщаків переселених до гданського воєводства.

Hałagida Igor. *Sytuacja wyznaniowa Ukraińców na zachodnich i północnych ziemiach Polski w latach 1947-1957*. // *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski 1918-1989*. - T. 1. / Pod red. R. Drozda. - Warszawa 2000. - S. 159-184.

Стосується також холмщаків переселених в акції «Вісла».

Hałagida Igor. *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947-1957*. - Warszawa 2002. - 259 s. // *Seria „Monografie”*. - Tom 1.

Hejger Maciej. *Polacy wobec mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim po II wojnie światowej*. // *Polacy i sąsiedzi – dystans i przenikanie kultur*. - Część II. / Pod redakcją Romana Wapińskiego. - b.m.w [Gdańsk] 2001. - S. 254-267.

Торкається також ставлення до українського населення переселеного в акції «Вісла».

Mieczkowski Janusz. *Udział ludności ukraińskiej w odbudowie życia gospodarczego Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej*. // *Swoistości cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*. / Pod redakcją Andrzeja Chodubskiego. - Toruń 1999. - S. 61-69.

Торкається також українського населення з Холмщини.

Problemy Ukraińców w Polsce po wysiedleńczej akcji „Wisła” 1947 roku. / Pod redakcją Włodzimierza Mokrego. - Kraków 1997. - 466 s. // *Biblioteka Fundacji św. Włodzimierza*. - Tom 1. Збірник статей та матеріалів про різні аспекти акції «Вісла».

Sula Dorota. *Działalność przesiedleńczo-repatriacyjna Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w latach 1944-1951*. - Lublin 2002. - 200 s. + mapy.

Монографія присвячена діяльності установи, яка проводила переміщення населення в післявоєнній Польщі. Окремий підрозділ книжки присвячений акції «Вісла».

Urban Kazimierz. *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Dolnym Śląsku 1946-1956*. - Białystok 1998. - 131 s.

Стосується м. ін. творення церковних структур серед переселенців з Холмщини.

Żur Leon. *Akcja „W” na Mazurach. Osadnictwo ludności ukraińskiej w powiecie giżyckim*. - Suwałki 2000. - 95 s.

Стосується м. ін. українського населення з Холмщини.

Żurko Jerzy. *Rozsiedlenie ludności w ramach akcji „Wisła” w dawnym województwie wrocławskim. Opracowanie materiałów źródłowych*. - Wrocław 2000. - 237 s. + mapy. // *Acta Universitatis Wratislaviensis*. - No 2226. - Socjologia XXX.

Також про розселення переселенців з Холмщини.

Підготував Г. Купріянович

Пісню про виселення 1947 року, поміщену на першій сторінці, у с. Полоски Білопідляського повіту записав Михайло Лесів (за: *Холмщина і Підляшся. Історико-етнографічне дослідження*, відп. ред. В. Борисенко, Київ 1997, с. 370).